

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

SZABÓ-ZSOLDOS Gábor

Egy magyar a búrok oldalán

Eredeti közlés/Original publication:

OTDK dolgozat, 2009 (kézirat)

Elektronikus közlés/Electronic publication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.281

Dátum/Date: 2013. április 26. / April 26.

Az elektronikus közlést előkészítette

/The electronic publication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Szabó-Zsoldos Gábor: Egy magyar a búrok oldalán, *AHU MATT*, 2013, pp. 1–58. old., No. 000.000.281, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

jelen szerkesztett változat formájában az Afrikai Kutatási és Kiadási Program elektronikus archívumában (eredeti szöveg fent van az interneten)

Kulcsszavak/Key words

magyarok a második angol–búr háborúban, Péchy Tibor Dél-Afrikában, Péchy Tibor családja és életrajza, Péchy Tibor utazása Dél-Afrikába, részvétele a második angol–búr háborúban, Péchy Tibor a búr hadseregről és tábori életről, Péchy Tibor a brit hadseregről, Péchy Tibor a gerillaháborúról és a háború végéről, Hungarians in the 2nd British-Boer war, Tibor Péchy in South-Africa, the family and biography of Tibor Péchy, the travel of Tibor Péchy to South Africa and his participation in 2nd British-Boer war, Tibor Péchy on the Boer Army and camp life, Tibor Péchy on the British Army, Tibor Péchy on the guerrilla war and the end of the war

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM-
és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL
PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-
töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or
downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatást, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

EGY MAGYAR A BÚROK OLDALÁN

A II. angol–búr háború Péchy Tibor szemszögéből

Tartalom

Bevezetés	4
Források és módszerek	5
Péchy Tibor családja és élete Dél-Afrika előtt és után	8
A második angol–búr háborúról röviden	10
A háború és Dél-Afrika 1899 őszéig Péchy Tibor szemszögéből	13
Pretória és Johannesburg	14
A háborúhoz vezető út	16
A háború hatásai a háterszámban	17
Tervek és ami lett belőle	20
„...mind élünk-halunk ezért a háborúért”	22
A búr hadsereg	22
Tábori élet a búroknál	23
Az ellenség, azaz az angol hadsereg	27
Búr-magyarok	28
A harctéren	30
A dalmanuthai csata és a gerillaháború	34
Lezárás	36
Felhasznált irodalom	37
Források	38
Mellékletek	42

BEVEZETÉS

A történelem folyamán számos nép és nemzet sorsát döntötték el háborúk, csaták. A hadviselés módja az évezredek során számos változáson ment át. Már-már közhely, de igaz, hogy a 19. század második fele megváltoztatta a háborúk arculatát. Ez az állítás pedig hatványozottan igaz az 1899–1902 között tomboló második angol–búr háborúra. Ez a háború több szempontból is az egyik első modern háborúnak tekinthető.

Bár Magyarország több ezer kilométernyire van Dél-Afrikától, az idén 110 éve kirobbant második angol–búr háborúnak több magyar vonatkozása is van. Ezen állításom elsőre furcsának tűnhet, azonban számos magyar utazott Dél-Afrikába, hogy ott valamilyen szinten részt vegyen a háborúban. Mind a két oldalon bizonyíthatóan küzdöttek magyarok, de teljes mértékben még nem sikerült tisztázni a búr háborúban résztvevő honfitársaink számát és kilétét sem. A magyar történetírás a mai napig csak igen keveset foglalkozott ennek a háborúnak a magyar vonatkozásaival, résztvevőivel.

Dolgozatomban ezt a hiányt pótolva, a második angol–búr háború egyik magyar származású szereplőjével, Péchy Tiborral kívánok foglalkozni. Péchy Tibor 1896-tól tartózkodott Dél-Afrikában, és a háború alatt a búr hadseregben szolgált.¹ A rendelkezésemre álló források alapján, célom bemutatni azt, hogy Péchy miként látta és élte meg a második angol–búr háborút, illetve azt, hogy hogyan vett részt benne.

Távlati céljaim között szerepel Péchy Tibor kutatásán kívül, tisztázni a búr háborúban résztvevő magyarok számát, kilétét, valamint megismerni ennek a konfliktusnak az összes magyar vonatkozását.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Péchy Tibor unokájának, Péchy Györgynek, aki rendelkezésemre bocsátotta azokat a forrásokat, amelyekből a dolgozat táplálkozott. Hálával tartozom továbbá Elria Wessels asszonynak, a bloemfonteini Anglo–Boer War Museum munkatársának, amiért az általa megszerzett információkkal és tanácsaival támogatta kutatómunkámat.

¹ Péchy György közlése.

Források és módszerek

Dolgozatom e fejezetében a kutatásom útját, menetét és állomásait kívánom bemutatni, illetve, röviden ismertetem a munka során felhasznált forrásokat és pár szó erejéig a témával kapcsolatos szakirodalmat.

Péchy Tibor dél-afrikai harcairól először Szabó Kristóf, Magyarok a búr háborúban c. cikkéből értesültem, amely az Interneten, a Magyar Roncskutatók hivatalos honlapján (www.netlabor.hu/roncskutatas) olvasható.² Szabó Kristóf cikkének megírásakor több magyar és külföldi író munkáját is felhasználta. Így például Péchy Tiborral kapcsolatban, nagyban támaszkodott Erwin A. Schmidl, osztrák hadtörténész *Österreicher im Burenkrieg* című doktori disszertációjára. Dr. Erwin A. Schmidl, aki egyébként az Osztrák Hadtudományi Egyesület elnöke, munkájában egy rövid rész erejéig Péchy Tiborral is foglalkozik. Ő elsősorban Péchy életének a búr-háború előtti szakaszáról ír részletesebben, főleg az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregbeli pályafutását kidomborítva. Magukat a dél-afrikai harcokat csak felületesen érinti.

A Dél-Afrikában harcoló magyarokról még két olyan munka jelent meg magyar nyelven, amelyek bár nem említik Péchy Tibort, mégis érdemesnek tartom megemlíteni őket, már csak azért is, mert mint már korábban is említettem a magyar történetírás nem fordított még kellő figyelmet ennek a témának.

Az egyik Zichermann István angol–búr *háború* című könyve, amely 2006-ban jelent meg Budapesten, az Anno Kiadó gondozásában. Elmondható, hogy az elmúlt 100 évben ez az egyetlen, búr háborúval foglalkozó magyar nyelvű könyv.

Végül, de nem utolsó sorban meg kell még említenem Pataky István Búr-magyarok c. cikkét, amely 1997-ben a *Magyar Honvéd* c. folyóirat 15. számában jelent meg. A cikk írója azonban csak felszínesen érintette a magyar önkénteseket, Péchy Tibort pedig meg sem említi.

Az általam elért szakirodalomról elmondható összegezve, hogy az írások többségében csak érintőlegesen foglalkoznak a búr háborúban részt vett magyar önkéntesekkel, illetve néhány esetben még téves adatokat is közölnek róluk.

Izgalmasabb kérdés a felhasznált források ügye, azaz amire alapoztam a kutatásomat, és milyen adatközlők segítettek a munkámat, illetve az az út, amelyen eljuthattam a tanulmány megírásáig.

² Szabó Kristóf cikke, eredetileg „Magyar önkéntesek a búr háborúban” címmel jelent meg, 2002. június 13-án, az ausztráliai *Magyar Élet* c. újság 5. oldalán,

Bár mint már említettem, Szabó Kristóf cikke által szereztem tudomást Péchy Tibor dél-afrikai harci tevékenységéről, maga a családnév nem volt ismeretlen a számomra. Ennek az oka pedig nem más, minthogy lakóhelyem és szülőföldem, Mátészalka története összefonódott a 19. század második felétől a második világháború végéig tartó periódusban a Péchy családdal. Ezt jól példázza, hogy a jelenleg a Szatmári Múzeumnak helyet adó és a város egyik legpatinásabb épületének számító ún. „Péchy-palota”, mint a neve is mutatja a Péchyek tulajdonát képezte.³

A család története már korábban is foglalkoztatott, hiszen számos színes történelmi egyéniség került ki körükből. Abban tehát, hogy Péchy Tibor személye került kutatásaim középpontjába, nagy szerepe volt annak, hogy a család történetével kapcsolatban már rendelkeztem bizonyos ismeretekkel, és ezáltal az összes magyar önkéntes közül őt éreztem magamhoz a legközelebb.

A kutatás kezdetekor abból a feltételezésből indultam ki, hogy hasonlóan számos „búrmagyarhoz”, mint például Bulyovszky Károly vagy Simon Vilmos, Péchy Tibor is megírta, vagy megírhatta a búr háborúval kapcsolatos visszaemlékezéseit. A másik alapfeltevésem pedig az volt, hogy hátha Péchy vezetett a búr háború ideje alatt naplót, amelyben rögzíthette személyes élményeit a hadi eseményekkel kapcsolatban.

Ezekből a feltételezésekből kiindulva kezdtem el a kutatást. Első lépésként kísérletet tettem arra, hogy kapcsolatokat teremtsék, vagyis hogy kapcsolatba léphessek Péchy Tibor leszármazottaival. Ebben megkönnyítette munkámat egy Internetes családfakutató, genealógiai fórum.⁴ Segítségükkel sikerült kapcsolatba lépnem a Péchy család egyik tagjával, Péchy Gáspárral, aki a családjáról szóló információkat gyűjti és az Internet segítségével teszi azt mindenki számára elérhetővé.⁵ Péchy Gáspár segítségével jutottam el Péchy Tibor unokájához, Péchy Györgyhöz, aki a kutatás folyamán a kulcsadatközlőmmé vált. A kapcsolatfelvétel és a Péchy Györggyel való találkozás volt munkám egyik legfontosabb momentum, mivel kiderült, Péchy Úr számos, a nagyapjától származó, búr-háborúval kapcsolatos dokumentummal és fényképpel rendelkezik.

Melyek azok a források tehát, amelyekre alapozva írtam meg a dolgozatomat? Első rangú forrásként emelem ki Péchy Tibornak a búr háború idején

³ Ujváry Zoltán: *Mátészalka története*, 1992, Debrecen, 350. old.

⁴ <http://www.radixforum.com/>, letöltés ideje: 2008.08.30., 17:54.

⁵ A Péchy család honlapja: <http://pechy-de-pechujfalu.hu>, letöltés ideje: 2008. augusztus 30., 18:08.

folytatott levelezését. Péchy a búr háború ideje⁶ során 16 levelet küldött haza Magyarországra, hogy ezáltal tartsa a kapcsolatot a családjával. Figyelemre méltó tény, hogy valamennyi, családjának küldött levelet az édesanyjához címezte. Ezen felül 3 olyan levélre bukkantam, amelyet neki küldtek Dél-Afrikába Magyarországról. Ezek közül egyet az édesanyja írt, ebben informálja a fiát az itthoni eseményekről. A második Magyarországról feladott levelet egy rokona, Péchy Gyula honvéd hadnagy írta, hogy beprotezsálja egy ismerősét a búr hadseregbe. A harmadik levél, bár már a hazatérést követő időben íródott, témájában hasonlít az előzőhöz.

A levelek mellett még egy forrástípus volt, amelyet első rangú forrásként kezeltem. Ez Péchy Tibor két Transvaalról és Dél-Afrikáról tartott előadásának a kézirata. Az elsőről nincs biztos információ, hogy hol és mikor kerülhetett felolvasásra. A másodikról, amelynek címe *Boerföldről*, viszont megállapítható, hogy 1904. február 18-án olvasta fel a szatmárnémeti Kölcsey Egyetben. Ezekben az előadást rejtő kéziratokban szintén, mint a levelekben, saját dél-afrikai tapasztalatait és búr-háborúbeli élményeit vetette papírra. Mind a levelekről, mind az előadásanyagokról elmondható, hogy teljes egészében eredeti forrásoknak tekinthetők. Ráadásul mindezidáig nem foglalkozott velük senki sem, ezért tanulmányom nem titkolt szándéka ezeknek az eddig ismeretlen forrásoknak a bemutatása, valamint az, hogy segítségükkel egy újabb oldaláról ismerjük meg a második angol–búr háborút.

Azonban nemcsak ezekre az anyagokra alapoztam munkámat. A vizsgálat folyamán átnéztem több korabeli (1899 és 1902 között megjelent) magyar folyóiratot is Péchy Tibor után kutatva. Ezek közül kiemelném a *Világ-Krónikát* és a *Vasárnapi Újságot*. Számos cikket találtam, amely említi Péchy-t, illetve egy olyat is, amelyet ő maga írt.⁷

A források között kell megemlítenem két könyvet. Mindkét munkát Péchy Tibor búr háborús magyar bajtársai írták. Az egyik Bulyovszky Károly, *Boer–angol tűzben* c. műve⁸, valamint Simon Vilmosnak, *A boer szabadságharcz* című munkája. Mind a két író megemlíti Péchy Tibort, illetve Simon Vilmos kitér Péchy harci tevékenységére is.

Ki szeretném emelni, hogy nemcsak írásos anyagokra támaszkodtam. A kutatás folyamán Péchy Györggyel készítettem interjút arról, hogy milyen emlékeket őriz nagyapjáról. Az interjú anyagát „oral-historyként” építettem be a tanulmányomba. A beszélgetés folyamán olyan információkat szerez-

⁶ 1899. október 1. és 1900.10.30. között.

⁷ Péchy Tibor, Tábori élet a boeroknál, in: *Világkrónika* XXV. évf., 10. sz., Budapest, 1901, 74. old.

⁸ Bulyovszky Károly: *Boer–angol tűzben*, 1901, Budapest.

tem, amelyekről nem szóltak a dokumentumok. Másrészt megtudhattam, hogyan él Péchy Tibor emlékezete most, a jelenkorban, leszármazottainak a körében.

A tárgyi hagyatékkal kapcsolatban a Dél-Afrikában készült fényképek mellett meg kell említeni Péchy Tibor zsebóráját, amely megjárta a búr háború harctereit, és még ma is működőképes. A búr háborúval kapcsolatos tárgyakat a család 1937-ben a Magyar Királyi Hadimúzeumnak ajándékozták. Ezt egy, a múzeum által küldött köszönetnyilvánító levél is alátámasztja, amelyben olvasható az adományozott tárgyak listája. Sajnos a gyűjtemény a második világháború alatt elpusztult.

Összegezve az elmondottakat, igyekeztem a források minél színesebb palettájával dolgozni, mindazonáltal mindig szem előtt tartva, hogy minél hitelesebb és pontosabb forrásokkal dolgozzak, amelyek eredetisége és egzakt-sága így nem kérdőjelezhető meg.

A források feldolgozásánál az volt a célom, hogy különböző tematikus szempontok alapján mutassam be, Péchy Tibor hogyan élte meg a búr háborút.

Péchy Tibor családja és élete Dél-Afrika előtt és után

Az egyén számára, bárhová megy, vagy bárhová jut, a család az a ”kályha”, ahonnan elindul az életben. Ennek okán röviden igyekszem összefoglalni Péchy Tibor családi hátterét, és egy rövid életrajzot is szeretnék itt közreadni.

A teljes nevén Péchujfalusi Péchy család erdélyi eredetű nemesi família. A Péchyek bizonyíthatóan egészen a 16. századig vissza tudják vezetni családfájukat. A legkorábban felbukkanó ősük, Gáspár, I. Ferdinánd udvarnok és gyulai várkapitány volt.⁹ A család az évszázadok során gyarapodott, és tagjai gyakran fontos tisztségeket töltöttek be a magyar történelemben. Így például találhatunk Péchyeket az 1848/1849-es szabadságharc honvéd tisztikarában vagy a dualizmus korabeli magyar politikai vezetésben is.¹⁰

Péchujfalusi Péchy Tibor 1868. 05. 12-én született Nyírbélteken, egy kis Szabolcs megyei faluban. Édesapja Péchy Kálmán (1843–1920), édesanyja a szintén nemesi származású técsői Móricz Erzsébet (1847–?) volt.¹¹ Apa és

⁹ Pettkó Béla: *Magyar Nemzetségi Zsebkönyv* 2., Nemes Családok 1., 1905, Budapest, 491. old.

¹⁰ Péchy György közlése.

¹¹ <http://pechy-de-pechujfalu.hu/csaladfa/index.php?id=1998>, letöltés ideje: 2008. 08. 31., 17:21.

fia a nagy Péchy család szatmári ágához tartoztak, amely szintén adott országos méltóságokat a magyarságnak. Példaként említhetjük Péchy Tibor nagybátyját, Péchy Tamást, aki a dualizmus idején 1875 és 1880 között közmunka és közlekedésügyi miniszter, majd 1880 és 1890 között képviselőházi elnök volt.¹²

Itt szeretném megragadni az alkalmat, hogy eloszlassak Péchy Tiborral kapcsolatosan egy a szakirodalomban is felmerülő tévhitet. Mind Szabó Kristófnál, mind Erwin A. Schmidl tanulmányában említésre kerül az, hogy Tibor XIII. Leó (1878–1903) római pápa rokona volt.¹³ Ennek az alapja az, hogy Leó pápa eredeti neve Gioachini Pecci volt, amely hangzásában szinte megegyezett a Péchyvel. A valóságban azonban ez az állítás, bár nagyon megragadónak tűnik, semmivel sem támasztható alá, mivel a két személy teljesen különböző gyökerű családokból származott. XIII. Leó ugyanis egy Róma környéki gazdag és befolyásos grófi família sarja volt.¹⁴ Érdekességként megemlíthető, hogy a családi folklórban is fel-felmerült az, hogy a Péchyek már egy pápát is adtak a világnak.¹⁵

Péchy Tibor katonai pályára készült és a bécsi katonai akadémiára járt, ahol „nagyon jó” eredménnyel végzett. Az akadémia elvégzését követően 1889. augusztus 19-én hadnagyi rangban a 12. huszárezredhez került.¹⁶ Ahhoz az ezredhez, amelynek a tulajdonosa Albert Edward walesi herceg volt (lásd a mellékleteket). Péchy nagyon szerette a huszártiszti szolgálatot, amelyet a róla írt jellemzések is bizonyítanak. Ebben az időszakban ismerkedett meg későbbi dél-afrikai magyar bajtársainak egy részével is. Tibort 1895. november elsején főhadnaggyá léptették elő. Kis idő elteltével, 1896. február 16-án azonban valamely ismeretlen ok miatt kilépett a hadseregből, és így a fényesnek induló huszártiszti pályája véget ért.¹⁷ Pár hónap múlva már el is hagyta Európát, hogy Dél-Afrikában próbáljon szerencsét. Azt, hogy miért hagyta ott a katonai szolgálatot, és miért távozott olyan gyorsan éppen Dél-Afrikába, a mai napig homály fedí.¹⁸

¹² <http://pechy-de-pechujfalu.hu/csaladfa/index.php?id=115>, letöltés ideje: 2008. 08. 31., 17:23.

¹³ Erwin A. Schmidl tanulmánya, Szabó Kristóf közlése alapján.

¹⁴ Gergely Jenő: *A pápaság története*, 1999, Budapest, 242. old.

¹⁵ Péchy György közlése.

¹⁶ Erwin A. Schmidl: *Österreicher im Burenkrieg 1899–1902*, 1980, Wien, 232–233. old.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Még a közvetlen leszármazottaknak sincs erről információja.

A vizsgálatunk tárgyát képező, életének az afrikai kontinensen töltött időszakát a későbbi fejezetekben megfelelő részletességgel tárgyalom. Most még röviden szeretném összefoglalni a hazatérését követő eseményeket.

Azt gondolhatnánk, hogy a búr háború ezután véget ért az ő életében is. Ez azonban nem teljesen így történt. Már Magyarországra visszatérve kapott olyan levelet, amelyekben lelkes fiatalok arra kérik, hogy segítse őket a Dél-Afrikába való kijutásban, és protezsálja be őket a búr hadseregbe.¹⁹

Egyébként Magyarországra visszatérését követően először Debrecenben élt, majd 1905. 04. 29-én feleségül vette tiszaujhelyi Ujhelyi Emmát. Végül Szombathelyen telepedtek le, és Péchy Tibor műszaki főtanácsosként dolgozott. Házasságukból 3 gyermek született: Tibor, Tasziló és György Zsigmond.²⁰ A búr háború általam vizsgált magyar hőse 1924. 07. 12-én, 56 évesen, Debrecenben hunyt el.²¹

A második angol–búr háborúról röviden

A búr háború 1899–1902 között tombolt, és borította lángba az afrikai kontinens déli részét. Ahhoz, hogy megértsük, miért is tört ki a fegyveres konfliktus az angolok és a búrok között, és hogy ehhez mi köze lehetett a magyarságnak, világosan kell látnunk, legalább nagy vonalakban, a háború előzményeit és főbb eseményeit.

De vajon kik azok a búrok? A 'búr' szó holland eredetű, és a jelentése: földműves.²² Már maga az elnevezés is utal a népcsoport eredetére, hiszen a búrok ősei Hollandiából vándoroltak el Dél-Afrikába, a Jóreménység fok környékére. A Holland Kelet-Indiai Társaság a portugálokat követve felismerte a terület stratégiai fontosságát, és 1652-ben 3 hajót indított útnak, hogy támaszpontokat hozzanak létre Fokföld területén.²³ A telepesek, a burgherek száma folyamatosan nőtt. A búrok azonban hamar konfliktusba kerültek a Holland Kelet-Indiai Társasággal. Ezt a helyzetet használta ki Anglia, amely 1806-tól kezdve vált Fokföld és a búrok urává.²⁴ A burgherek a brit uralmat

¹⁹ Spick Nándor levele, kelt Budapest, 1900.11.06., kézirat.

²⁰ A kulcs adatközlőm Péchy György, Péchy György Zsigmond fia.

²¹ <http://pechy-de-pechujfalu.hu/csaladfa/index.php?id=1998>, letöltés ideje: 2008. 08. 31., 16:57.

²² Gregory Fremont-Barnes, *The Boer War 1899–1902, Essential Histories* 52, Oxford, 2003, 92. old.

²³ Sík Endre: *Fekete-Afrika története* I., 1964, Budapest, 182. old.

²⁴ Uo., 245. old.

nem túrték hosszú ideig, és 1835-től megkezdődött a búrok nagy kivándorlása, azaz a „trek”.²⁵ Ennek során több mint 10 000 búr telepes döntött úgy, hogy elhagyja Fokgyarmat területét, és északabbra, az Oranje és a Vaal folyó közötti területen keres új hazát. Így jött létre a két búr köztársaság, Transvaal és Oranje Szabadállam.²⁶

A nagyétvágyú és gyarmatainak folyamatos gyarapítására törekvő Anglia azonban nem hagyta ennyiben a dolgot, és érdeklődése lankadatlan maradt a két búr köztársaság iránt. Abban, hogy végül háborúkra került sor, több tényező játszott közre. Az egyik fontos elem, amely Anglia étvágyát folyamatosan növelte, a dél-afrikai arany- és gyémántmezők felfedezéséből következett. Előbb 1867-ben bukkantak nagyobb aranylelőhelyre a Vaal és az Oranje folyó találkozásánál, majd 1886-ban Witwatersandnál.²⁷ Ez vezetett az első angol–búr háborúhoz, amely 1880–1881 között dúlt. A háború Anglia megalázó vereségével zárult.²⁸ A Brit-birodalom azonban ezzel még nem tartotta lezártnak a konfliktust, és folyamatosan a két búr köztársaság ellen szervezkedett. Ennek fő szószólói a brit politikai életben Cecil Rhodes, Fokgyarmat miniszterelnöke, valamint Joseph Chamberlain gyarmatügyi miniszter, illetve Sir Alfred Milner, Fokgyarmat kormányzója számítottak.²⁹ Az angol gyarmatpolitika célja ugyanis nem volt más, mint, hogy egyesítse északi és déli afrikai területeit Kairótól Fokvárosig. A terv akadálymentes megvalósítását csak a búr köztársaságok zavarták. Anglia áskálódásának következő állomása az ún. 1896-os, Jameson nevével fémjelzett betörés volt, amelynek során a búr területen élő angol telepesek fellázadtak, hogy megdöntsék a burgherek uralmát. Ez a kísérlet is csúfos kudarcba fulladt.³⁰

A nagy nemzetközi visszhangot kiváltó Jameson Raid gyakorlatilag jelzésnek számított a búrok számára, hogy Anglia addig nem nyugszik, amíg el nem foglalja hazájukat. Ezt felismerve Transvaal és Oranje Szabadállam elnökei, azaz Paul Krüger és Martinus Steyn 1897-ben katonai szövetséget kö-

²⁵ Uo., 248. old.

²⁶ A harmadik búr államot, Natalt 1842-ben morzsozták fel az angolok és a zulusok támadásai.

²⁷ Roland Oliver és G. N. Sanderson: *The Cambridge history of Africa* VI., 1997, Cambridge, 434. old.

²⁸ Richard Holmes: *The Oxford Companion to military history*, 2001, Oxford, 137. old.

²⁹ P. J. Marshall: *The Cambridge illustrated history of the British Empire*, 1966, Cambridge, 59–60. old.

³⁰ Roland Oliver és G. N. Sanderson, i. m., 475–476. old.

töttek és nagyarányú fegyvervásárlásokba fogtak.³¹ Anglia ez idő alatt megkezdte a mozgósítást és a csapatok összevonását a térségben. Krüger 1899. október 9-én, megtudván az angol transzportok megindulását, ultimátumot küldött a brit kormánynak (48 órás határidővel), amelyben követelte, hogy Anglia vonja vissza csapatait a búr határtól. Amennyiben ez nem történik meg, a két köztársaság háborút indít Fokgyarmat ellen. Az angolok erre október 11-én válaszoltak azzal, hogy az ultimátumot nem tartják tárgyalásra alkalmasnak.³²

A háború kirobbanásakor mind a két fél úgy gondolta, hogy a háborúnak hamar vége lesz. A búrok abban reménykedtek, hogy hasonlóan, mint az első háborúban, gyorsan, mielőtt az angol erősítés megérkezne Dél-Afrikába, végig lovagolnak Fokgyarmaton, és a nagyobb városok elfoglalásával megadásra kényszerítik az angolokat. Ennek megfelelően a búr sereg behatolt Fokgyarmat és Natal területére, és ostrom alá vette Mafeking, Kimberley és Ladysmith városát.³³ A burghereknek vesztükre nem sikerült bevenniük a felsorolt városokat, és ráadásul 1900 januárjában új vezetők kerültek a dél-afrikai angol erők élére, mégpedig lord Roberts, valamint a gyarmati konfliktusok legtapasztaltabb tisztje, H. Kitchener vezérkari tábornok, akikkel együtt folyamatosan nőtt az ide csoportosított brit csapatok száma is (1901 márciusára 250 ezer brit katona állt szemben 22 ezer búrral).³⁴ Ennek a nagyarányú átcsoportosításnak köszönhetően 1900 júniusára Union Jack lobogott a két búr főváros, Pretoria és Bloemfontein felett. Ezzel azonban a háborúnak még nem lett vége, a búr csapatok olyan karizmatikus egyéniségek vezetése alatt, mint Louis Botha tábornok, de la Rey tábornok, vagy De Wet tábornok, gerilla háborúba kezdtek, és rendkívül sikeresen zaklatták az angolokat.³⁵ Lord Robertsnek pedig kezdett elege lenni abból, hogy a burgher vezetők mindig kicsússzanak a kezei közül.

Mivel az angoloknak a csatatéren fegyverekkel nem sikerült térdre kényszeríteni a búrokat, ezért új eszközök után kellett nézniük. A háborút ezért bevitték az otthonokba, hogy a hátországon, az ellenfél családjain keresztül törjék meg a remekül küzdő búr katonákat. Első lépcsőben felgyújtották szinte az összes stratégiaiilag kevésbé jelentős farmot, falvat és várost.³⁶ Második lépcsőben pedig a búr lakosságot koncentrációs táborokba hajtották.

³¹ Thomas Pakenham: *The boer war*, 1980, London, 40–41. old.

³² Pakenham, i. m., 109–110. old.

³³ Barnes, i. m., 35–39. old.

³⁴ Uo., 53. old.

³⁵ Pakenham, i. m., 332. old.

³⁶ Uo., 440–441. old.

Ez a terv Lord Chamberlain ötlete volt. Az ideológia pedig az, hogy a korona csak meg akarja védeni a lakosságot a búr „banditáktól”. A koncentrációs táborokban embertelen körülmények uralkodtak. A felnőttek között a halálozási arány 30–33%, a gyerekek esetében pedig 47–50% volt!³⁷ Ez volt a világ egyharmadát uraló és magát a világ legcivilizáltabb államának tartó Anglia válasza a búrok küzdelme ellen.³⁸ Ezt a nyomást már nem bírta elviselni a búr lakosság, ezért 1902. május 31-én, Vereenigingben a burgherek vezetői és a Brit-birodalom képviselői megkötötték a békét.³⁹ Ezzel az aktsal véget ért a brit oldalról 22 ezer katona, búr részről 7 ezer harcos és 28 ezer civil (főleg nő és gyermek) életét követelő háború.⁴⁰

A háború és Dél-Afrika 1899 őszéig Péchy Tibor szemszögéből

A vizsgálat folyamán a forrásokat két nagyobb csoportra bontottam. A kategorizálás folyamatánál pedig egy szempont volt döntő, a háborúban való aktív részvétel, azaz a harc kezdete. Ennek az aspektusnak az alapján a források első felében⁴¹ Péchy Tibor csak szemlélője, azaz passzív résztvevője a háborúnak. Az 1900 januárját követő időszakról szóló dokumentumok képezik a második nagy csoportot, amelyben Péchy, mint harcos, azaz a harci cselekmények aktív szereplője jegyezte le az eseményeket és saját tapasztalatait.

A búr háború rövid áttekintése után, dolgozatomnak ebben a felében, az általam elért forrásokból, különböző tematikus szempontok alapján mutatom be, hogy Péchy Tibor miként élte meg, és látta a háborúhoz vezető utat, a dél-afrikai életet és a háború első felét. Péchy Tibor 1896. elején úgy döntött, hogy kilép a K.u.K. hadseregből és Dél-Afrikába, egészen pontosan Transvaal területére vándorol. Azt, hogy miért szánta rá magát egy ilyen nagy jelentőséggel bíró döntésre és változásra, illetve, hogy miért pont Transvaalt választotta, nem tudni. Arról viszont azonban, hogy miképpen alakult az élete ezt követően, és hogyan látta ő maga Dél-Afrikát, annál többet.

³⁷ Sík, i. m., 404. old.

³⁸ Az esemény nem maradt titokban a világ közvéleménye előtt, ugyanis Emily Hobhouse angol fotográfus képei bejárták a világot. A fényképeken csont soványra fogyott búr gyerekek láthatók. A képek és a dél-afrikai helyzetről érkező beszámolók elborzasztották a világot.

³⁹ Ian Knight: Boer Commando 1876–1902, *Warrior* 86., 2004, Oxford, 8. old.

⁴⁰ Pakenham, i. m., 572. old.

⁴¹ Kronológiailag 1899 januárjáig.

A hajó, amelyen Afrikába utazott, 1896. április 4-én indult el Londonból, és Fokvároson keresztül Durban kikötőjébe tartott. Május 6-án érkezett meg a Natal tartománybeli Durbanba. Innen útját a transvaali határ felé vette, ahol egy kis konfliktusa akadt a búr hatóságokkal, mivel a magával hozott két puskát le kellett adnia. Végül május 18-án érkezett meg Pretoriába.⁴²

Pretória és Johannesburg

Péchy négy évig tartó ottléte alatt bejárta Dél-Afrikát, és megismerte a búrok kultúráját és jellemét:

„A boer fő jellemvonása a vallásosság és szabadság szeretet. Rendkívül nyugodt, takarékos, idegenekkel szemben tartózkodó, gyakran önző, sőt sokszor egyenesen visszautasító.”⁴³

Többször járt a transvaali fővárosban, Pretoriában. Bár Pretoria volt a ZAR (Zuid Afrikanische Republiek) fővárosa, mégsem ez volt az egyetlen fontos város a körzetben, hanem a közelben felépült Johannesburg is nagy jelentőségre tett szert. A két település között azonban Péchy nagy különbségeket észlelt:

„...mert élesebb ellentét két szomszéd város között, mint e kettő közt, képzelni sem lehet. Úgy állnak ezek egymással szemben, mintha nem csak 35 angol mérföld választaná el őket hanem egymás ellenlábasként lennének.”⁴⁴

Az idézet is jól mutatja, hogy a két város között igen-igen éles lehetett a kontraszt. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Péchy Tibor maga is egy komplett előadást szentelt annak, hogy összehasonlítsa Pretoriát és Johannesburgot. Péchy leírása szerint Pretoria az egyetlen város Transvaalban, ahol a búrok jelentős számban jelen vannak, bár a 40 000 lakost figyelembe véve is még mindig ők vannak kisebbségben. Ennek több oka volt Péchy szerint. A burgherek jelentős része vidéken élt, ezért a városokban főleg kül-

⁴² Péchy György közlése.

⁴³ Péchy Tibor, Boer-földről c. előadás kézirat, amely 1904. február 18-án a szatmárnémeti Kölcsey egyesületben került felolvasásra (a továbbiakban lásd, Péchy, 1904.), 4. old.

⁴⁴ Péchy Tibor előadásának kézírata, feltételezhetőleg a debreceni Ingyen kenyérosztó bizottság 1901. február 28-i felolvasó estjén hangozhatott el (a továbbiakban lásd, Péchy, 1901.), 2. old.

földiek, friss bevándorlók laktak. Annak viszont, hogy Pretoriában ez miért nem látszott meg annyira, annak az volt az oka, hogy a transvaali kormány megtiltotta a város környéki aranylelőhelyek kizsákmányolását, nehogy Pretoria az „idegen kalandorok” tanyájává váljon.⁴⁵ Itt volt található a kormányzati épületek zöme, valamint a háború kitörése előtt nem sokkal felépült, Staats Model School, amely az ország első búr főreál gimnáziuma volt. Az elnök, Paul Krüger is Pretoriában lakott feleségével egy kis villaszerű épületben.⁴⁶

Bár Pretoria volt a főváros, mégis nagyon csendes, már-már a mi fogalmaink szerint kisvárosi jellegű arculattal rendelkezett. Ezt jól mutatja, hogy este 9 órára már üresek voltak az utcák, és teljes volt a nyugalom.⁴⁷ Teljes volt, hiszen nem volt semmi sem, ami felferje, hiszen bár volt állami színház, viszont itt csak holland nyelvű előadásokat volt szabad tartani, és Hollandiából csak igen-igen ritkán látogattak színtársulatok Pretoriába.⁴⁸

Térjünk át Johannesburgra. Péchy Tibor ezt írja e városról:

„Ha e városban a meleg nem és a sok feketebőrű bennszülött nem emlékeztetne rá, nem is hinnénk, hogy Afrikában vagyunk, de el sem képzelhető a város egyik európai államban sem, ha már másért nem, csak a soknyelvűsége miatt sem, egy igazi kozmopolis.”⁴⁹

A lakosságáról pedig a következőket olvashatjuk:

„Az aranyszomj, a nyerészkedés és a becsvágy lett e város alkotója, és nagyrészt ez jellemzi lakosait ma is legjobban, és ebben találni meg az ottani élet magyarázatát is.”⁵⁰

Azt hiszem, ezek az idézetek nem szorulnak magyarázatra. Johannesburg egy igazi kozmopolita nagyváros, ahol a búr lakosság csak elenyésző számban van jelen. Ezért az épületek jó része, kivéve persze az állami hivatalokat, külföldi és főleg angol kézben van, ami majd a háború kitörése válik különösen érdekessé.

⁴⁵ Uo., 3. old.

⁴⁶ Uo., 4. old.

⁴⁷ Ez alól csak a nagyobb ünnepek jelentenek kivételt, amikor vidékről rengeteg burgher jön be ökrösszekerekkel Pretoriába, hogy úrvacsorát vegyen.

⁴⁸ Uo., 6. old.

⁴⁹ Uo., 7. old.

⁵⁰ Péchy, 1901, 7. old.

A háborúhoz vezető út

Péchy Tibor kezdetben⁵¹ Pretoriában próbált szerencsét, azzal, hogy egy bárt nyitott, de ez nem bizonyult sikeresnek. Ezt követően került Modderfonteinbe, ahol Hönig Ferenc hamburgi tulajdonos dinamitgyárában kapott állást. Nem csoda, hogy egy dinamitokat gyártó üzemnél helyezkedett el, hiszen a bányászathoz nagy mennyiségben volt szükség robbanóanyagra. A gyár 3000 fekete és 800 fehér munkás mellett 50 európai, zömükben német tisztviselőt is alkalmazott. Köztük Péchy Tibor mellett még két magyart is, Laubner Károlyt és Ferenczy Mihályt.⁵²

Péchy a modderfonteini dinamitgyárban dolgozott egészen 1899 novemberéig. Itt érte tehát 1899 októberében a második angol–búr háború kirobbanása. Mivel már Dél-Afrikában élt 1896 óta, ezért közvetlenül átlátta azt, hogy milyen tényezők sodorják a háború felé a búrokat. Így például, az általa keletkezett források információkat közölnek a második angol–búr háború egyik előzményeként számon tartott Jameson betörésről. Nagyon figyelemre méltó, hogy Péchy arról tudósít minket, a búr földön élő angol mágnások számára akadályokat jelent a búr vezetés, és ezért fordultak a „dél-afrikai Napóleonhoz”, hogy szabadítsa fel őket a búr uralom alól. Péchy pontosan megnevezi azokat, akiket felelősnek tart a Jameson Raid megszervezésért:

„A város⁵³ high-life-át, a Rand milliomosok képezik, kiknek élén 1896 Barnato Barney állott. Ezek alapították a Rand Clubbot, melyben 1895 Jameson féle betörést tervezték...”⁵⁴

Mint az idézetből olvasható, az incidens ötlete a johannesburgi angol pénzemberektől, az un. Rand Clubból származhatott.

A Jameson Raid után a helyzet folyamatosan romlott Anglia és a két búr köztársaság között. 1899 szeptemberére mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy a közeljövőben sor fog kerülni a háborúra. A konfliktus kiéleződése nem csak a politikai vezetést, hanem a társadalom széles rétegeit is érintette. Péchy Tibor 1899 szeptemberében már arról tudósította szeretteit, hogy

⁵¹ Péchy György közlése.

⁵² Kumlik Emil, Egy magyar tanító Dél-Afrikában, in: *Vasárnapi Ujság* XLVI. évf., 53. sz., 1899, Budapest, 883. old.

⁵³ Johannesburg.

⁵⁴ Péchy 1901, 8–9. old.

az élelmiszer, bár eddig is nagyon drága volt, most 28–30%-al drágább, mint korábban.⁵⁵ Ez a tényező közismerten a háború előszelét jelenti.

A búr köztársaságok végül 1899. október 9-én elküldték az angoloknak azt a 48 órás ultimátumot, amelynek okán kitört a háború. Nagyon fontos tény tudhatunk meg ezzel az eseménnyel kapcsolatban is, ha megvizsgáljuk Péchy Tibor hazaküldött leveleit. Ugyanis Péchy már egy 1899. október elsején küldött levelében arról ír édesanyjának, hogy a kormány átnyújtotta a briteknek a 48 órás ultimátumot. Erről úgy vélekedett, hogy ez már biztosan meghozza a háborút, amelyre a búrok rá vannak kényszerítve, mégpedig a búr területen élő angolok legnagyobb örömére.⁵⁶

A háború hatásai a háterszáiban

A háború végül 1899. október 11-én tört ki. A harcok megindultak, egyenlőre Péchy Tibor nélkül. Arról tehát, hogy mi történt a frontokon 1900-ig, személyes élményekről nem tudott beszámolni. Annál többet tudhatunk meg viszont arról, hogy milyen volt a háborúnak a háterszáiban és a civil lakosságra gyakorolt hatása. Mint már fentebb is írtam Péchy Tibor a harcok kezdetekor a modderfonteini dinamitgyárban dolgozott, de a háború itt is érezte a hatását:

„A háborúból igaz hogy mi közvetlen semmit sem érzünk, de közvetve eleget.”⁵⁷

Ezt ki is fejti részletesebben, mégpedig azt, hogy a kormány elrendelte, maradjanak a gyár közelében, és folytatniuk kell a munkát. Ha belegondolunk, ez egy teljesen logikus döntés volt, hiszen a háború miatt a búroknak most még fontosabb volt, hogy elég robbanóanyag álljon a rendelkezésre. A termelés növelésére azonban nem volt lehetőség, mert a munkások nagy része hazament. Így a munka lassan leállt, és ennek következtében pénzt sem kaptak az ottmaradt dolgozók, köztük Péchy Tibor sem. Habár, ha kaptak volna, sem tudták volna mire költeni, mert a boltok zöme be volt zárva, és amelyek nyitva voltak, azok is elég gyenge minőségű áruval voltak feltöltve. Akiknek volt pénze, azok se jártak sokkal jobban, mert élelmiszeren kívül szinte semmit se tudtak venni belőle az előbbi okok miatt. A kormány ráadá-

⁵⁵ Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 09. 16., kézirat.

⁵⁶ Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 10. 01., kézirat.

⁵⁷ Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 11. 13., kézirat.

sul a szeszestital fogyasztását is megtiltotta. Ezt a döntést ugyan Péchy üdvözlötte, mert így a bennszülöttek számára még nehezebb az alkoholhoz való jutás, hiszen az ittas feketék rendkívül veszélyeseknek számítottak.⁵⁸

A háború más szempontból is éreztette hatását. Nagyban megnehezítette a kapcsolattartást itthoni szeretteivel. Ezt jól mutatja, hogy szinte minden levele, amely 1899 októbere után íródott, azzal kezdődik, hogy rég nem hallott semmit sem az otthoniak felől. Ennek is megjelöli az okát, mégpedig az angolok miatt, akik minden módszert bevetve nehezíteni igyekeznek azt, hogy bármilyen jellegű küldemény bejusson a búr köztársaságok területére. Így történt ez 1899–1900 fordulóján is, amikor két német hajó, a „Bundesrath” és a „Herzog” befutott a portugál Mocambique kikötővárosába, Lorenzo-Marquezbba. Az angolok azzal az ürüggyel, hogy csempészek után kutatnak, felmentek a hajóra, és így a posta megérkezése is váratott magára.⁵⁹ Péchy így kommentálta az eseményt:

„Igazán nem értem, hogy a német császár, aki különben oly energikus ember, és aki nem hagy borsot törni az orra alá, ezeket a szemtelenségeket az angoloknak elnézi. Lehet, hogy ha ő úgy volna informálva a dolgok itteni állásáról, mint azok valójában állanak, és nem pedig ahogy azt az európai lapok hozzák, akkor ő is más-képpen lépne fel, dacára annak, hogy a nagyanja ül az angol trónon.”⁶⁰

A német hajók esete más forrásból is fennmaradt, ugyanis a postán kívül magyar önkénteseket is szállított⁶¹, akik a búrok oldalán akartak harcba szállni. A hajón volt többek között Luzsénszky Félix báró, akit már Péchy Tibor ismert korábbról.⁶²

A dinamitgyárban a helyzet egyre nehezebbé vált, a kevés munka és a személyes konfliktusok miatt Péchy Tibor Ferenczy „Miskával” egyetemben otthagytta Modderfonteint, amelyről utólag azt írta, hogy egy „gyalázatos fészek”. Innen Johannesburgba vezetett az útjuk, ahol megpróbáltak állást és lakást keresni.⁶³

Johannesburg a háború kitörését követően szinte kiürült. Ennek az az volt az oka, hogy az ott élő angoloknak a harcok kezdetével el kellett hagyniuk

⁵⁸ Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 11. 13., kézirat.

⁵⁹ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1900. 01. 08., kézirat.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Az önkéntesek állítólag úgy köszöntek az angol katonáknak, hogy viszont látásra, utalva ezzel, hogy majd a harctéren újra találkozhatnak.

⁶² A boer háború magyar bajnokai, in: *Vasárnapi Ujság* XLVII. évf., 46. sz., 1900, Budapest, 766. old.

⁶³ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1899. 12. 10., kézirat.

Transvaalt. Ebből kifolyólag villáik és lakásaik üresen maradtak. Ezekbe a bebútorozott és jól felszerelt, kényelmes lakásokba beköltöztek a búrok. A lakásért nem fizettek senkinek se lakbért. Ráadásul, Péchy elmondása szerint, ha két hónappal korábban rászánták volna magukat arra, hogy otthagyják a dinamitgyárat, akkor még nekik fizettek volna azért, hogy használatba veszik az üresen maradt lakásokat.⁶⁴

Az angolok távozása azonban nemcsak a lakásviszonyokat változtatta meg Transvaalban. A háború előtt ugyanis az aranybányákban dolgozó bányászok többsége angol származású volt. Ennek következtében a bányák nagyrésze munkások és számos esetben tulajdonos nélkül üresen állt. A transvaali kormány viszont, főleg a háború miatt, e bányáknak egy részét igénybe vette. A munka beindításához szükséges eszközök nagy részét különböző cégektől rekvirálta. A rekvirálás koordinálására külön irodát is létrehozott. Ebben az irodában kapott állást Péchy Tibor is szinte egyből, mielőtt megérkezett Johannesburgba.⁶⁵ Itt a kormányzó alkalmazásában állott, és a fizetése havi 15 rand volt, ami magyar viszonylatban körülbelül 360 koronának felelt meg. Összehasonlításként, saját kaffer szolgájának 3–4 randot fizetett havonta, ami 96 magyar koronát ért.⁶⁶

Ezek voltak a háború hátszágára gyakorolt hatásai. Mi történt viszont a frontokon? Péchy Tibor leveleiből erre vonatkozólag is számos pontos információt kaphatunk, hiszen édesanyját végig tudósította a front alakulásáról. A hadi helyzetre vonatkozó információit, a háborúnak ebben az időszakában még közvetve szerezte.

A levelek útján tehát a búr támadástól kezdve beszámol a nagy búr győzelmekről. Ennek az egyik oka, hogy szerinte az európai sajtóba csak az angolok által megengedett hírek juthatnak el, és ezekben nem valószínű, hogy hírt adnak a búrok nagy sikereiről.⁶⁷ Így aztán, hogy legalább a családja ne legyen a Brit-birodalom által félreinformálva, Péchy a hadműveletek leírásához mindig csatolja azokat az adatokat is, hogy milyen mértékűek a veszteségek mindkét oldalon. Például:

„Itt természetesen egyébről sem beszélnek, mint a háborúról, és ma már azok is, akik addig mindig állították, hogy dacára a boerok folytonos nyereségének végre

⁶⁴ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1899. 12. 10., kézirat.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Péchy, 1904, 12. old.

⁶⁷ Valójában pont az ellenkezője történt, mert a magyar újságokban megjelent búr háborús cikkek túlnyomó többsége búr barát. Nagyon kevés angol-barát írás jelent meg, köztük például a híres orvos Duka Tivadar levele: A boer háború Dél-Afrikában, in: *Vasárnapi Ujság* XLVI. évf., 51. sz., 1899, Budapest, 850–851. old.

még is csak az angolok fognak győzni, már éppen az ellenkező nézetben vannak. A múlt hét 15-én három helyen volt nagy ütközet, és mind három fényes diadal volt a boerok részéről. Nyugaton délre Kimberleytől az angolok 2000 embert veszítettek. A Kviepen Colesbergnél szintén nagy számú halott és sebesülten kívül 800 foglyul esett, és Keleten Natalban Colenso mellett, hol 23000 ember (és) maga Buller az angol főparancsnok akart magának utat törni Ladysmithhez, 5070 angol lett harczképtelen, mint halott, sebesült és fogoly...'⁶⁸

Az előbbi idézetben nemcsak az adatok érdemelnek figyelmet, Péchy leírása a közhangulatról és a háborús közvéleményről is sokat elárul. Több helyen említi ugyanis a levelezésében, hogy Transvaalban szinte mindenki úgy vélekedik, hogy a háborút csak a búrok nyerhetik meg.

Tervek és ami lett belőle

A burgherek győzelmében Péchy is bízott, hitt benne. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint, hogy 1899 decemberében már azt tervezgeti, hogy mit fog kezdeni a háborút követően, amit biztos, hogy a búrok nyernek meg, hiszen győzelmet győzelemre halmoznak. Péchy szerette volna a helyzet adta lehetőségeket kihasználni és egy aranybányában állást kapni. Terveit arra alapozta, amit már korábban is kifejtettem, vagyis hogy a transvaali aranybányák jelentős hányada, mivel az ezekben dolgozó angolok elhagyták az országot, üresen állt. Péchy számításai szerint a háború végeztével a bányatulajdonosok nyilvánvalóan szeretnék újra felvirágoztatni vállalkozásaikat. Ehhez azonban hozzáértő emberekre lesz szükség, amiben viszont nem bővelkedik az ország. Főleg azt követően, hogy a bányászok zöme származásánál fogva eltávozott innen. Így tehát szerette volna kihasználni ezt a háború adta lehetőséget, hogy előbbre jusson. Terve megvalósításához hozzá is fogott, mihelyt Johannesburgba érkezett. Ebben nagy segítsége volt korábbi munkatársa, Ferenczy „Miska”, aki, mint az a levelekből kiderült, bemutatta egy bányatulajdonosnak. Péchy reménykedett benne, hogy ez az ember majd segíteni fogja őt a háború után, hogy el tudjon helyezkedni egy aranybányában.⁶⁹

Bár lehet, hogy Péchy Tibor 1899 decemberében még ilyen terveket szövögetett, az ezt következő hónapban azonban megváltoztatta a jövőre vonatkozó elképzelését, ugyanis beállt ő is a búr hadseregbe. Hogyan sodródhatott bele egy magyar ember a búr háborúba?

⁶⁸ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1899. 12. 24., kézirat.

⁶⁹ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1899. 12. 24., kézirat.

Péchy Tibor nemcsak mint transvaali lakos, hanem mint katonaember is élénk figyelemmel követte a gyorsan zajló eseményeket. Leveleiben mindig hangot adott búrbarát érzelmeinek. A háborúban való aktív szerepvállalás ötlete is igen hamar felmerült benne. Bár még nem állt be a hadiállapot, de már azt írta 1899 októberében az édesanyjának, hogy megtudta, idegeneket is felvesznek a hadseregbe, és már írt is a kormánynak, hogy bizonyos feltételek mellett felajánlja szolgálatait Transvaalnak.⁷⁰ A harci kedv a búr győzelmek hatására folyamatosan nőtt és nőtt benne:

„Ki nem mondhatom, hogy mily szívesen mennék én is, de csak mint közkatona mehetnék, minden kilátás nélkül előmenetelre, és így bizony nem érdemes.”⁷¹

Bár mint látható, igen erős volt a harci kedv Péchy Tiborban, mégis voltak bizonyos tényezők, amelyek visszatartották attól, hogy már a háború ki-robbanásakor fegyvert ragadjon. Az egyik ilyen elem, ami az előbbi idézetben is olvasható, az volt, hogy a búr seregben csak mint egyszerű közkatona szolgálhatna, annak ellenére, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia seregében már a főhadnagyi rendfokozatot is megszerezte. Egy másik visszatartó tényező a zsold kérdése volt. Péchy jól tudta, hogy a búr hadseregben nem olyan természetes dolog az, hogy a katonák fizetséget kapnak szolgálatuk után.⁷²

Ennek ellenére 1900 januárjában az elhatározás mégis tette érett, és bevonult a búr hadseregbe. Megítélésem szerint két fő mozzanat vezette Péchy-t arra, hogy aktív résztvevője legyen a hadi eseményeknek. Az egyik az, hogy bár 1896-tól kezdve hivatalosan nem volt katona, azonban a háború kitörésével egyre jobban erősödhetett benne a vágy abban a tekintetben, hogy részt vegyen, mint katonaember az események alakításában. A másik fontos tényező, amely motiválhatta abban, hogy elinduljon a frontra: azonosulni tudott a búrok ügyével, a magáénak érezte azt. Ezt jól mutatja a következő idézet is:

„Próbáltam, de nem tehettem másképpen, majd megölt már eddig is a vágy le-menni és harcolni Transvaalért... Valahányszor csak egy commandót láttam le-menni, mindig nagyot dobbant a szívem, és vádoltam magamat, hogy miért nem vagyok én is velük.”⁷³

⁷⁰ Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 10. 01., kézirat.

⁷¹ Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 11. 13., kézirat.

⁷² Péchy Tibor levele, kelt Modderfontein, 1899. 10. 01., kézirat.

⁷³ Péchy Tibor levele, kelt útközben Colesberg felé, 1900. 01. 19., kézirat.

Ezekkel a gondolatokkal szállt fel 1900. január 19-én Péchy Tibor arra a vonatra, amely a colesbergi fronthoz vitte őt, bele a háború kellős közepébe.

„...mind élünk-halunk ezért a háborúért.”

Dolgozatom előző fejezetében azokat a forrásokat használtam fel, amelyek keletkezésekor Péchy Tibor még csak szemlélője volt a háborúnak. Ebben a fejezetben viszont már azt az időszakot vizsgálom, amikor Péchy az információit a háborúról már közvetlen, tapasztalati úton szerezte. Azaz miután katonaként aktív résztvevőjévé vált az eseményeknek.

Mint már fentebb említettem, ez volt az a határvonal, amelynek alapján a kutatás folyamán csoportosítottam a dokumentumokat.

A vizsgálat folyamán, amint az előző fejezetben, itt is bizonyos tematikus szempontokat vettem figyelembe, mint például a búr hadsereg felépítése, benyomások az angol sereggel kapcsolatban, tábori élet a búroknál vagy a dalmanuthai csata, – ezek köré csoportosítottam a következő fejezetet.

Péchy Tibor 1899. január 19-én Ferenczy „Miskával” elindult, hogy Oranje Szabadállamon keresztül eljussanak a colesbergi táborba. Milyen is volt ez a búr sereg, és Péchy Tibor hogyan látta a két köztársaság haderejét? Először tehát a források alapján ezeket a kérdéseket veszem górcső alá.

A búr hadsereg

Az ország hadseregszervezésének alapját a katonai kerületek (district), és ezeken belül a járások (vijko) adták. A kerületek élén a Commandant, míg a járások élén a Veldcornet állt. Mindkét pozíció a katonai parancsnokság mellett a bírói hatalommal járó feladatok ellátásával is járt. A tisztikar élén az un. Commandant-General állt, aki békében a hadügyminiszter volt.⁷⁴ A tábornoki kar viszont csak háború esetén állt fel. Ez sajátos formát öltött. A búr hadseregben ugyanis a tiszteket a katonák választották meg. A tábornokok kinevezéséről például több kommandó⁷⁵ szavazott.⁷⁶

⁷⁴ A háború kitörésekkor, egészen 1900 márciusában bekövetkezett haláláig Piet Joubert töltötte be ezt a tisztséget Transvaalban. Halála után pedig Louis Botha.

⁷⁵ A búr hadsereg szervezeti alapegysége.

⁷⁶ Péchy, 1904, 19. old.

Az állandó katonaság száma elég alacsony volt. Ez Transvaalban csak az állami rendőrséget és a tüzéséget jelentette.⁷⁷ Ha háború tört ki, akkor pedig az összes polgár, 16-tól 60 éves korig, katonai szolgálatra volt kötelezve.

Péchy a búr katonákat is jellemzi:

„A boer született vadász, de nem katona a mi felfogásunk szerint, amennyiben a fegyelmet abszolúte nem tűri...”⁷⁸

Az idézetből is láthatjuk, hogy Péchy bár magasra tartja a búr katonák harcértékét, de a fegyelmezetlenség és tisztjeik képzetlensége miatt nagy, összefüggő hadműveletek végrehajtására alkalmatlannak tartja a burgherek seregét.

Harcmodorukról pedig azt írja, hogy főleg a védelmi harchoz értenek, és fedett állásaikból csak nagyon ritkán indultak támadásra. Ez párosul még a terepismerettel és a halálpontos célzással, ami olyan rettegetté és híressé tette a búr harcosokat. Péchy azt is kifejti, hogy milyen okok húzódnak meg a burgherek kiváló lövészképességei mögött.

Bár láthattuk, hogy Transvaal csak kis létszámú állandó haderővel rendelkezik, viszont a kormány tudatos politikát folytatott azért, hogy a gyerekeket kis koruktól kezdve úgy neveljék, mire felnőnek, félelmetes pontossággal tüzeljenek, ha támad az ellenség. Péchy elmondása szerint minden transvaali fiú mihelyt betöltötte a 8. életévét, kapott az államtól egy puskát, amivel az édesapja köteles volt őt a lövészet fortélyaira megtanítani. Ezért minden nap kötelező volt legalább 5 lövés erejéig gyakorolni. A járások vezetői, azaz a Veldcornettek pedig minden félévben legalább egyszer lögyakorlatot tartottak, ahol a legeredményesebbeket díjazták. Ennek a nevelő tevékenységnek köszönhetően a burgher harcos a világ egyik legpontosabban célzó katonájává nőtte ki magát.⁷⁹

Tábori élet a búroknál

Nem csak a kiképzésben és az egyenruha hiányában tért el a búr hadsereg az európai hadviselési szokásoktól. Sok meglepő mozzanattal bírt európai em-

⁷⁷ Érdemes megjegyezni, hogy ez a két erő rendelkezett egyedül egyenruhával a búr hadseregben. Érdekes továbbá, hogy a tüzéség egyenruhája osztrák-magyar mintára készült, mivel egy itt élő osztrák származású tüzér százados, Adolf Zboril tervezte.

⁷⁸ Péchy, 1904, 19. old.

⁷⁹ Uo., 20–21. old.

ber számára a tábori élet a búroknál. Mindezekre Péchy Tibor többször, több helyen részletesen kitér. Vagyis beszámolóiból könnyen leszűrhető, melyek ezek a „furcsaságok”, amiket ő a búr hadseregben tapasztalt:

„Az európai hadseregek bármelyikében szolgált katona (*számára*) különös, sőt az első pillanatban visszatetsző látványt nyújt egy boer tábor. Hiába keresni ott a rendes vonalakban felállított sátor-sorokat, a tüzelőhelyek meghatározott helyét stb., amik a mi katonáink nézete szerint egy rendes tábornak föltétlen kelléke.”⁸⁰

Az idézetből is kitűnik, hogy európai szemmel nem tűnhetett megszokott látványnak egy búr tábor.

A burgher tábort mindig víz mellett állítják föl és általában hegyoldalban, ahol van legelő, és az ellenség nem fedezi fel könnyen őket. Rend tehát nincs, mindenki oda telepedett le, ahová csak akart. Egyedül egy szempontra ügyeltek, mégpedig arra, hogy az egy kommandókba tartozó harcosok együtt maradjanak, mivel ha harcra kerül a sor, akkor gyorsan reagálni tudjanak és ne teljen el azzal sok idő, hogy a katonák keresik saját egységeiket.⁸¹

Nagyon sajátosnak tűnt továbbá Péchy számára, hogy a táborok védelmére a búrok nem nagyon ügyeltek, sőt, rendes őrséget sem szerveztek. Nappal egyáltalán nincsenek előőrseik. Éjszaka viszont a tábortól 1000–1500 méterre állítanak fel őrségeket. Ha éjszaka érné támadás az egységeket, akkor arra az esetre sem tartanak fel készenléti erőket, hanem az egész ott lévő sereget riasztják.⁸² Ezekből a kis részletekből is láthatjuk, hogy a búr tábor kevésbé emlékeztet bennünket egy katonai szerveződésre. Ezt az alábbi idézet még inkább csak alátámasztja:

„Táborban a boerok tökéletesen átengedik magukat a teljes nyugalomnak. Itt-ott látja őket az ember felszerelésüket javítani, de ezzel mihamar elkészülnek, és rövid szárú fapipáikból bodor füstöket eregetve – politizálnak.”⁸³

Látható, hogy a búrok nem zavartatják magukat, nyugalomukat nem törik meg gyakorlatozással vagy egyéb más katonai teendőkkel, hanem annak ellenére, hogy háború van, átadják magukat a nyugalomnak, így kedvenc időtöltésüknek, a közös pipázásnak.

⁸⁰ Péchy Tibor, Tábori élet a boeroknál, in: *Világkrónika* XXV. évf., 10. sz., 1901, Budapest, 74. old.

⁸¹ Péchy, 1904, 34. old.

⁸² Péchy Tibor, Tábori élet a boeroknál, in: *Világkrónika* XXV. évf., 10. sz., 1901, Budapest, 75. old.

⁸³ Péchy, 1904, 35. old.

Azok, akik nincsenek beosztva járőrözésbe vagy más szolgálatba, elmennek vadászni, vagy pedig egész nap henyélnek, és pipázva politikáról beszélgetnek. Ez a kettő ugyanis a búr férfiak kedvenc időtöltése. A felnőttek ezen felül még szívesen dalolnak, leginkább zsoltárokat, ami abból fakad, hogy a burgherek nagyon vallásosak.⁸⁴

Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy ha a tábori élethez ilyen sajátosan viszonyulnak, akkor milyen lehet a hadtápjá a burgherek seregének. Erre vonatkozólag a szakirodalomban arról olvashatunk, hogy az angol hadsereg napi kiszámított fejadagrendszeréhez képest a búr harcosok számára nem volt egyszerű kérdés az élelmezés.⁸⁵ Nos Péchy Tibor, erről is kellő részletességgel ír:

„A mi a menüt illeti az igen változatos, egyik nap van juhhús, másik nap birka-hús, harmadik nap ürühús, negyedik nap bárányhús és aztán kezdjük előről. Iszunk hozzá feketekávé v. teát cukor nélkül, és igen jól érezzük mellette magunkat mindnyájan és egészségesek vagyunk mint a makk.”⁸⁶

Az ellátásról:

„Kávé, cukor, só, rizs, liszt és konzervekkel lehet mondani mindig el voltunk látva, húst pedig csaknem mindennap frisset kaptunk. Ha éppen nem volt semmink, amivel és amiben a húst el lehetett volna készíteni, egyszerűen nyárson vagy pará-zson süttöttük meg, és – nem panaszkodtunk.”⁸⁷

Az idézett sorokból is kiderül, hogy a búr hadsereg ellátottsága korán sem mutat olyan rossz képet, mint azt gondolnánk. Gyakran előfordult, hogy a marha, juh⁸⁸ vagy bárányhús mellett vadhússal egészítették ki étrendjüket. Ez azért sem meglepő, mert mint már említettem, a búrok nagyon szerettek vadászni. A vadhúst hosszú csíkokra szabdalták, megsózták, majd 3–4 napra kitették a napra, ahol kőkeményre száradt. Ez volt az ún. biltong, amit gyakran magával vitt Péchy Tibor is, ha több napra elhagyta a tábor.⁸⁹

Nagyon fontos eleme volt még a búr tábori étrendnek az elmaradhatatlan kávé. A források szerint a burgherek számára ez az ital a legkedvesebb. Érdekeséggként említem meg, hogy a kávé kapcsán volt lehetősége Péchy Ti-

⁸⁴ Péchy, *Világkrónika* 75. old.

⁸⁵ Knight, i. m., 32. old.

⁸⁶ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 01. 29., kézirat.

⁸⁷ Péchy, 1904, 37. old.

⁸⁸ Egy juh levágása kb. egy napra 10 ember élelmezését oldotta meg.

⁸⁹ Péchy Tibor, *Világkrónika* 75. old.

bornak a transvaali elnökkel, Paul Krügerrel találkozni. Ugyanis az elnök évente 500 randnyi, azaz kb. 12000 korona értékű kávépénzt kapott. Ezért az óriási összegért azonban köteles volt mindenkit, aki őt a házában meglátogatta, kávéval vendégül látni. Péchy 1896-ban látogatta meg Krüger, ahol „Tante Krüger” rendkívül finom kávéfőzött a számára.⁹⁰

Nemcsak a kávénak volt nagy értéke, hanem a kenyérnek is. Ez utóbbinak azért, mert igen ritka ételnek számított. Nem az alapanyagok hiánya jelentette a problémát, mert lisztjük és sütőporuk („Backing-powder”) volt mindig, viszont dagasztani és sütni nem volt miben. Azaz a sütéshez szükséges eszközök hiányoztak, mint a kemence vagy a dagasztóteknő. A búrok leleményessége azonban ezt a kérdést is megoldotta. A tésztát ugyanis megdagasztották egy pléh lavórban. Nagyon sajátos az, ahogyan a kemence kérdését oldották meg. Erre a célra a természet nevű fehérhangyák által épített buckákat használták fel. Ez a hangyafaj ugyanis embermagasságú bolyokat épít, amelyeket az afrikai nap kőkeményre szárít. A búrok a bucka egyik oldalát levágták, a belsejét kivájták, és száraz fűvel felfűtötték, majd az alkalmi kemencébe bevetették a kenyereket. A tészta körülbelül 2 óra alatt megsült. Bár közel nem volt olyan minőségű, mintha normális körülmények között készült volna el, Péchy még is úgy jegyezte fel ezt az eseményt, hogy életében még ilyen jól nem esett neki sosem a kenyér.⁹¹

A főzésnek és az étkezésnek is megvolt a saját rendje a búr táborban. Általában 10–15 emberből állt össze egy kis étkező csoport. A csoporton belül mindennap más látta el a szakács feladatait. A napos pedig kaffer szolgálkával együtt főzött a kis csapat számára.⁹²

A búrok a tábori renden kívül a lovak ápolására sem adtak sokat. A jobb takarmánynak számító zab helyett, bár az is rendelkezésre állt, inkább kukoricával abrakoltatták a lovakat. Amikor Péchy ezt szóvá tette a búroknak, azok csak mosolyogtak, és nem hittek neki. Ugyanígy meg volt rökönyödve, amikor látta, hogy a szerencsétlen jószágok ápolására a búrok ügyet sem vetettek. Ennek ellenére a búr lovak nagyon erős és strapabíró állatoknak bizonyultak.

A búr táborról összegezve tehát elmondható, hogy az európai szemnek igen furcsa, sőt, már-már bizarr látványt jelenthetett. Inkább emlékeztetett „kivándorlók karavánjára”, mint katonai táborra, ahol csak a járőrök vonulása emlékeztethetett arra, hogy háború van.⁹³

⁹⁰ Péchy, 1904, 6. old.

⁹¹ Uo., 38. old.

⁹² Uo., 36. old.

⁹³ Uo., 35. old.

Az ellenség, azaz az angol hadsereg

Láthattuk, hogy Péchy Tibor hogyan, milyennek látta a búr sereget. Viszont arra vonatkozólag is találunk információkat nála, hogy milyennek találta az angol hadsereget, és hogy mi volt a véleménye az ellenfélről.

Anglia a korszak vezető nagyhatalmának számított, és ezt Péchy Tibor is gyakran hangsúlyozta. Úgy írt Angliáról, mint a „legnagyobb hatalomról”, vagy „brit oroszlán”-ról.⁹⁴ A Brit-birodalom ekkor valóban a világ legerősebb hadseregével rendelkezett, mégis sorra szenvedték el a súlyosabbnál súlyosabb vereségeket a létszámban és szervezettségben is jóval alacsonyabb szinten álló búroktól.

Számos esetben Péchy is értetlenül állt az angolok sikertelensége előtt. Gyakran írt például az ellenséges tüzérség tevékenységéről:

„Ma reggel szintén szépen potyogtak a bombák és a shrapnellövegek körülötünk, de ismét mint már oly sokszor máskor minden eredmény nélkül. Ugyan is az éjjel egy ágyúval és egy Maximmal egy új pozíciót foglaltunk el, és reggel früstöckre egy kis bombázással kedveskedtünk az angoloknak, akik már csupán udvariasságból is viszonzták. Ha véletlenül nem találnak el valakit, úgy egészen ártalmatlanok. Én igazán nem tudom felfogni az angolokat. Oly gazdagok és oly hitvány ágyúlövegeik vannak...”⁹⁵

Az idézetből két következtetést vonhatunk le, az egyik az, hogy a búr sereg támadó hadműveleteknél is bevetette a gyorstüzelő Maxim-Nordenfeld ágyút és a tüzérséget, a híres Creusot Long-Tomokkal, illetve az angol tüzérségre is találunk egy fontos utalást. Mégpedig arról ír itt Péchy, hogy furcsállja, az angol tüzérség milyen eredménytelenül lő rájuk. A britek bombázással próbálják megtörni az állásaikat, teljesen sikertelenül. Persze azért nem mindig céloztak olyan rosszul a másik oldalon. 1900 januárjában például, szintén Colesbergnél, majdnem végzett vele egy brit bombázás. Egy 45 fontos, hajóágyúból kilőtt lövedék ugyanis csak kb. 20 lépés távolságra tőle csapódott be. A lövedék szerencséjére hibás volt, és nem robbant fel, mert ezek a bombák körülbelül egyébként 1,5 méter széles és 1 méter mély krátereket vájtak a talajba.⁹⁶

Az angol tüzérségi támadásokkal kapcsolatban érdemes még megjegyeznem, hogy Péchy megfigyelései szerint a búrok ezekkel nem sokat, sőt, szinte egyáltalán nem is foglalkoztak. Az, hogy mellettük csapódnak be a löve-

⁹⁴ Péchy, 1901, 1. old.

⁹⁵ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 01. 29., kézirat.

⁹⁶ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 01. 29., kézirat.

dékek, vagy tőlük távolabb, egyáltalán nem érdekelte őket, a saját tüzéségüket kivéve, amelyik próbálta viszonzni a tüzet.

Péchy Tibor azonban az angol hadseregnek nemcsak a tüzéségéről, hanem a tisztikaráról is ír. Lord Kitchenert például csak az „omdurmani hiénaként” emlegeti, utalva az angol hadvezér korábbi győzelmeire.⁹⁷ Arról is írt, hogy az angol Buller tábornokot, a főparancsnoki tisztségről azért mozdították el, mert folyamatosan csak vereségeket szenvedett. Bár szerinte ez korántsem elég ok arra, hogy leváltsanak egy olyan tisztet, mint Buller, akinek a helyét 1900 januárjában Lord Roberts tábornok és a már említett Lord Kitchener, mint vezérkari főnök vette át.⁹⁸ Az új főtisztékkel együtt jelentős erősítés is érkezett Dél-Afrikába, de Péchy Tibor ezektől a katonáktól nem nagyon tartott, mert szerinte sokan közülük még életükben nem fogtak pusztát a kezükben. Ezeknek a katonáknak véleménye szerint tehát esélye se lehetett a született lövész búrokkal szemben.⁹⁹

Az angol hadsereggel kapcsolatban még egy figyelmet érdemlő momentumot szeretnék kiemelni. Péchy arról tudósít bennünket a brit hadifoglyok elbeszélése alapján, hogy azok az angolok, akik már egy kis időt töltöttek a fronton, megtagadták a parancsot, ha rohamra vezényelték őket a burgherek állásai ellen. A frissen érkezetteknek éppen ezért nem engedik meg, hogy beszéljenek a már régebb óta harcoló katonákkal, nehogy azok demoralizálják őket, mert annyira nehéz a búrok ellen küzdeni.¹⁰⁰

Elmondható tehát, hogy Péchy Tibor nem tartotta nehéz ellenfélnek az angol katonákat, mivel szerinte nem harcoltak kielégítően, habár ehhez gyakran hozzáteszi, hogy a búrok ellen ez nem is lehet túl egyszerű feladat.

Búr-magyarok

Dolgozatom már korábbi fejezetében említettem, hogy nem Péchy Tibor volt az egyetlen magyar, aki részt vett a búr háborúban, ráadásul a búrok oldalán. Ezek közül jó néhányról találhatunk információkat Péchy Tibor írásában.

Az első magyar, akit megemlített, Ferenczy „Miska” volt, akivel együtt dolgoztak a modderfonteini dinamitgyárban, és együtt döntötték el, hogy beállnak a búr hadseregbe. Már a harctéren szerzett tudomást arról, hogy

⁹⁷ Péchy, 1901. 1. old.

⁹⁸ Péchy Tibor levele, kelt útközben Colesberg felé, 1900. 01. 19., kézirat.

⁹⁹ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1900. 01. 08., kézirat.

¹⁰⁰ Péchy Tibor levele, kelt Johannesburg, 1900. 01. 08., kézirat.

Luzsénszky Félix báró, akit már korábban is ismert, valamint Illés huszárkapitány megérkezett a nati frontra, hogy segítsék a burgherek küzdelmét.¹⁰¹ Luzsénszky báróval kapcsolatban egyébként egy későbbi levelében érdekes dolgot fejt ki. Történt ugyanis, hogy a magyarországi újságok ekkoriban a külföldi események közül kiemelten foglalkoztak a búr háborúval, és ezen belül pedig többször is cikkeztek a Dél-Afrikában harcoló magyar katonákról. A leggyakrabban azonban Luzsénszky báró tevékenységét szerették kiemelni, akiről gyakran úgy írtak, mint aki már magas rangig vitte a búr hadseregben. Megjegyzem, Péchy Tibor is jelent meg a korabeli magyar lapokban úgy, mint búr tábornok.¹⁰² Péchy édesanyja leveleiből értesült arról, hogy otthon milyen hírek terjedtek el Luzsénszkyról. Ő az édesanyjának meglehetősen határozottan reflektálta a történeteket:

„Amint olvastál Luzsénszkyról olvastál, abból annyi igaz csak, hogy itt van Natalban, mint közember, mint én itt és sok más, mert a boerok semmiféle idegent sem tesznek meg tisztnek, ha ez így lenne, akkor elhihetitek, hogy én aki már ca. 4 éve itt vagyok, a kit itt sokan ismernek, aki meglehetősen bírom a nyelvet, és akinek itt minden tekintetben jó neve, hogy ha amint mondom ez lehetséges lenne, akkor én mindenki más előtt, akik csak most a háború alatt akár kalandvágyból, akár bármely más okból kijöttek, ki lettem volna tiszté nevezve.”¹⁰³

Péchy szerint tehát igen kicsi lehetett annak a valószínűsége, hogy Luzsénszky báró gyorsan emelkedett volna a ranglétrán, mivel a burgherek nem örültek volna, ha egy külföldi kezdi el osztogatni a parancsokat a számukra.

A báró egyébként más kontextusban is megjelenik a forrásokban. Péchy ugyanis beszámol arról is, hogy Luzsénszkyékkel a táborban együtt töltött estéken szívesen daloltak. A búroknak ez rendkívül tetszett. Egy alkalommal Kolbi oranjei tábornokot is szórakoztatták énekszóval, mire ő hálából tótágast állt a magyarok tiszteletére.

Nem Luzsénszky volt az egyetlen magyar, akit már ismert korábbról, és akivel most Dél-Afrikában újra találkozott. Bulyovszky Károllyal egy balasagymati hadgyakorlaton ismerkedtek meg, és most a búr háború alatt újra találkoztak. Erről az eseményről Bulyovszky is megemlékezett könyvében.¹⁰⁴ Érdekes megjegyezni vele kapcsolatban, hogy Dél-Afrikából levele-

¹⁰¹ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 02. 09., kézirat.

¹⁰² Kumlik Emil, Egy magyar tanító Dél-Afrikában, in: *Vasárnapi Ujság* XLVI. évf., 53. sz., 1899, Budapest, 883. old.

¹⁰³ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 02. 18., kézirat.

¹⁰⁴ Bulyovszky Károly: *Boer-angol tűzben*, 1901, Budapest, 85–86. old.

zett Péchy Tibor későbbi feleségével, Ujhelyi Emmával, akinek több fényképet is küldött a frontról. Ennek az okaira, még nem derült fény.¹⁰⁵

A harctéren

Péchy Tibor 1900. január 19-én tehát elindult, hogy harcba szálljon a búrok ügye mellett. Tanulmányom következő részében a harci tevékenységét mutatom be, az első lövéstől Dél-Afrika elhagyásáig. Ebben a fejezetben is csak a közvetlen forrásokkal dolgoztam, különös figyelemmel azokra a harcokra, amelyekben ő személyesen részt vett. Péchy a Fokgyarmatra betörő búr egységhez utazott, egészen pontosan Schoeman tábornok colesbergi¹⁰⁶ táborába (lásd mellékletek között a térképet), ahol az elkövetkező egy hónapot is töltötte. A jobb szárnyat Grobler, a bal szárnyat pedig de la Rey tábornok irányította, míg a déli front főparancsnoka Christiaan de Wet tábornok, az oranjei erők főparancsnoka volt.¹⁰⁷ Az itt állomásozó búr erők feladata az volt, hogy minél mélyebben benyomuljanak az angolok területére. Mivel bíztak abban, hogy az angol uralom alatt élő fokföldi burgherek fellázadnak, és melléjük állnak.¹⁰⁸ Péchy Tibor itt esett át a tűzkeresztségen, 1900. január 20-a környékén, amikor a colesbergi front jobb szárnyán volt egy nagyobb összecsapásuk az ellenséggel. Bár az ellenség erősen bombázta a burgherek vonalait, mégis kudarcot vallottak. Az ütközet eredményeként az angolok 200 főt vesztek sebesülés vagy halál útján, és még öt embert, akiket a búrok ejtettek foglyul.¹⁰⁹

Ezt követően egy nyugalmas időszak köszöntött rájuk, keményebb harc nélkül. Az angolok csak ágyúzták őket, de nem indítottak nagy támadást ellenük. A búrok is csak kis mértékben támadtak, de Péchy érezte, hogy ez a nyugalom nem tarthat soká, mivel hírt kapott arról, hogy az ellenség nagy erőkkel próbálja felszabadítani a búrok által ostromlott városokat: Mafekinget, Kimberley-t és Ladysmith-t. A britek kísérletei azonban ekkor még kudarcot vallottak mindhárom helyen. De Péchy tudta, hogy az ő frontjukon is megindulhat nemsoká az angolok nagy erejű támadása.¹¹⁰ Efelől már annál inkább sem lehetett kétsége, mivel tudta, hogy az ellenség főparancsno-

¹⁰⁵ Péchy Tibor közlése.

¹⁰⁶ Város Fokgyarmat területén, az oranjei határ mellett.

¹⁰⁷ Péchy, 1904, 27. old.

¹⁰⁸ Barnes, i. m., 35. old.

¹⁰⁹ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 01. 29., kézirat.

¹¹⁰ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg 1900. 02. 09., kézirat.

kát, Buller tábornokot leváltották, és helyette Lord Roberts érkezett meg Dél-Afrikába, Lord Kitchenerral és nagyszámú erősítéssel, valamint utánpótlással együtt.

A heves küzdelem nem is váratott sokáig magára. 1900. február elején két nagyobb csatában is részt vett Colesberg közelében. A hadműveletek során az angolokat az egész frontvonalon visszatolták. Ennek eredményeként délre, Naauwpoort irányába vonulva három felszereléssel teli angol tábornok foglaltak el, ezáltal sok lőszerhez, fegyverhez és élelmiszerhez jutottak. Ezenfelül ez idő tájt került Coleskopp brit erődjé is a búrok kezébe, és mind a natali, mind a nyugati frontról kedvező híreket kaptak. A nagy sikerek Péchy Tibor győzelembe vetett hitét is elmélyítették.¹¹¹

A búrok előrenyomulása azonban nem tartott túl soká. Bár Fokgyarmat területén eredményesen harcoltak a búr erők, egy másik helyszínen, Kimberleynél ezalatt a háború egyik fordulópontjának tekinthető esemény történt. A várost ostromló búr csapatokat és vezérüket Cronje tábornokot, ugyanis bekerítették Roberts tábornok erői. Ezt megtudva Schoeman és Grobler búr tábornokok is elindultak Kimberley felé, hogy utat törjenek Cronjehoz, de már túl későn, ugyanis a bekerített csapatok 1900. 02. 27-én kapituláltak. Ez rendkívül érzékenyen érintette a burghereket. Nem csupán a veszteség, hanem az is, hogy február 27-e volt az ún. Majuba nap: ugyanis az első angol-búr háború idején ezen a napon arattak a búrok döntő győzelmet az angolok felett.¹¹² Az esemény Péchyék egységét és az összes Fokgyarmat területén lévő búr egységet érzékenyen érintette. Az angolok ugyanis Kimberley felszabadítása után Bloemfontein, Oranje fővárosa felé fordultak, hogy azt bevéve elvágják a fokföldi búr sereget. Amennyiben sikerül a briteknek elfoglalni Bloemfonteint, majd a főváros és a semleges Baszútó föld (ma Lesotho) közötti földsvot, akkor Péchy Tibor egységét, a többi délen tartózkodó búr egységgel egyetemben bekerítik és felmorzsolják.¹¹³

Megkezdődött tehát rohamléptekben a visszavonulás, amelynek tétje a szabadság volt (a visszavonulás útvonalát lásd a mellékletben). A búr egységeknek minél gyorsabban és minél északabbra kellett jutniuk, hogy kikerüljék a bekerítést. Első céljuk Winburg elérése volt, hogy ott egyesüljenek de Wet tábornok erőivel, és megakadályozzák az angolok további előrenyomulását. Megkezdődött hát a nagy visszavonulás. Március 6-án Novali-Foutnál felrobbantották az Oranje folyón átívelő hidat. Ekkor szereztek tudomást ar-

¹¹¹ Péchy Tibor levele, kelt Colesberg, 1900. 02. 18., kézirat.

¹¹² Péchy, 1904, 28. old.

¹¹³ Péchy, 1904, 28. old.

ról, hogy Bloemfontein már angol kézen van. Így csak nyugatnak fordulhattak, ahol végül Olivier tábornok csapataival egyesültek. Így már 5-6000 főre emelkedett a visszavonuló sereg létszáma.¹¹⁴ Péchy így ír a helyzetről:

„Bloemfonteinban állott ez időben 49 000 angol. Bloemfonteintől dél-keleti irányba – tehát éppen a mi baloldalunkba – nyomult először French tábornok lovas hadosztályával, és bennünket nyomon követett a kémek jelentései szerint ea. 10 000 angol. Tehát három oldalról szorított az ellenség, a negyedikre pedig nem lehetett ki-tenni, mert ott a semleges Basutó ország feküdt.

A feladat nehéz, de dicső volt, és amint az eredmény megmutatta, éppen oly dicső volt megoldása is.”¹¹⁵

A feladat valójában egyáltalán nem volt egyszerű. Ráadásul a visszavonulást nagymértékben lassították a szállításra használt ökrösszekerek. Ezek nagyban különböznek az európai társaiktól. Péchy azt írja róluk, hogy úgy képzeljük el ezeket az alkotmányokat, mint a kerekeken guruló házakat. Ugyanis élelem szállítására és tárolására elkülönített terület mellett lakó rész is volt bennük, ahol a harcosok családjai éltek. Széles vágányúak voltak, hogy stabilan lehessen velük közlekedni. Egy ilyen szekeret általában 16–18 ökör húzott. A visszavonuló búr sereghez 7–8000 szekér tartozott, ennek köszönhetően a „train”¹¹⁶ hossza 24 angol mérföld volt!

Nem csak az ökrösszekerek nehezítették egyedül a gyors visszavonulást, hanem az angolok is, akik folyamatosan zaklatták őket. Ez azonban mégsem lehetett olyan sikeres, mivel egyetlen szekeret sem vesztek el az út során. Egyszer viszont majdnem belefutottak az angolokba, de egy szerencsés szituációnak köszönhetően, amely Péchy Tibor nevéhez fűződik, elkerülték a bajt.

Történt ugyanis, hogy Thaba Nchu-tól nem messze táborozott le a búr sereg, mivel a felderítés azt jelentette, hogy a településen nincsenek angolok. Ezért, hogy ott körülnézzen, Péchy Tibor és társa, a német származású Br. Albedyl kilovagolt a táborból egyenesen Thaba Nchu felé. Abban reménykedve, hogy ott a farmerek szíves vendéglátását élvezhetik majd legalább néhány napig, amíg a sereg be nem éri ott őket. Mikor viszont már majdnem elérték Thaba Nchut, megláttak a faluból kilovagolni egy angol lándzsás századot. A lándzsások is észrevették őket, majd egy kisebb csapatot küldtek Péchyék ellen, akik tüzet nyitottak rájuk Mauser puskáikból. Végül sikere-

¹¹⁴ Uo., 29. old.

¹¹⁵ Uo., 30. old.

¹¹⁶ Visszavonuló menet.

sen elmenekültek a lovasok elől, és egy magaslatról észrevették, hogy egy egész lovasdandár telepedett Thaba Nchuba. Péchyék visszatérve a táborba jelentették a látottakat. Ha nem lovagoltak volna ki, akkor a búrok egyenesen belefutottak volna egy angol lovasdandárba, és ezáltal a visszavonulás sikere is kérdésessé válhatott volna.¹¹⁷

A kísérletüket végül siker koronázta, ugyanis március 25-én, két nap híján egy hónap alatt megérkeztek Winburg környékére, ahol már kezét is foghattak de Wet tábornokkal. Sőt, két napra rá, Steyn oranjei elnök is meglátogatta a tábort, ahol lelkesítő beszédet tartott.

A hosszú visszavonulás után Péchy Tibor gyakran írt arról leveleiben, hogy már vágyakozik arra, hogy egy rendes ütközetben vegyen részt.¹¹⁸ Nem kellett sokáig várnia, ugyanis március 31-én de Wet és Grobler tábornok¹¹⁹ elhatározta, hogy bekeríti a Sannasportnál állomásozó angol erőket. A hadművelet végül a visszavonulás egyik legfényesebb győzelme lett, amit a csata eredményeként szerzett 7 Armstrong és 2 Maxim-Nordenfeld ágyú, valamint 120 jól megrakott szekérszák is bizonyított.¹²⁰

A visszavonulás tehát sikerrel zárult. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint-hogy Péchy Tibor áprilisban már úgy vélekedett az eseményekről, hogy Cronje tábornok kapitulálásának már nincs is jelentősége, mert így is csatát csatára nyernek. Véleménye szerint, ha nem az angol hadsereg állna velük szemben, hanem valamely más, akkor biztos nem sikerült volna kibújniuk a gyűrűből.

Áprilisban Péchy Pretoriában töltötte szabadságát, mivel Grobler tábornok katonái 12 napi pihenőt kaptak. Ezt az időt a regenerálódáson kívül meleg ruhanemű beszerzésével töltötte, mivel az időjárás egyre hidegebbre és csapadékosabbra fordult.¹²¹ Júniusban pedig már állandósult a hőmérséklet éjjeli fagypont alá esése. A szabad ég alatt alvás az évnek ebben a szakaszában már nem volt kellemes.¹²²

A szabadság letelte után visszatért csapataihoz Winburgba. Érdemlegesnek tűnik megemlíteni, hogy útközben találkozott Illés kapitánnyal, aki éppen ellátmányt igyekezett keríteni az egységének. Együtt indultak tovább, de belekeveredtek a brandforti vízművek mellett zajló ütközetbe. Itt kilőtték a

¹¹⁷ Péchy, 1904, 32–33. old.

¹¹⁸ Péchy Tibor levele, kelt Winburg, 1900. 03. 27., kézirat.

¹¹⁹ Időközben Grobler csapatahoz került, mert Schoeman tábornokot még február végén, több hiba miatt leváltották.

¹²⁰ Péchy, 1904, 34. old.

¹²¹ Péchy Tibor levele, kelt Pretoria, 1900. 04. 20., kézirat.

¹²² Péchy Tibor levele, kelt Machodorp, 1900. 06. 26., kézirat.

kocsijuk elöl az egyik lovat, és épphogy meg tudták menteni az életüket. Ezt követően negatív időszak köszöntött rájuk, ugyanis az angolok előrenyomulásának köszönhetően újra elindult a visszavonulás még északabbra. Péchy elbúcsúzott Illés kapitánytól, majd elindult Lindley irányába, mivel csatlakozni szeretett volna Kolbi tábornok csapatához, ahol Luzsénszky Félix és vele együtt számos magyar harcolt. Mindezen túl a transvaali elnök, Krüger is itt tartózkodott. Ezt követően újra megkezdődött a visszavonulás. (lásd a mellékletben a visszavonulás útvonalát)

Ugyancsak érdemes figyelni arra, hogy Péchy Tibor megnevezi a felelőseket annak, a búrok miért kerültek ilyen helyzetbe:

„A parasztok elvesztették minden kedvüket Oranjében harcolni, és azt magam sem csudálom, mert itt valóságos árulás környezett. T. i. az oranjei boerek nagy része angol érzelmű, és mindenütt volt az angoloknak vezetőjük, és minden mozdulatunkat tudták. Olyan állásokat adtak fel minden ellenállás nélkül, hogy ha egy európai sereg tartja azokat megszállva – kivéve angolt –, egy 10–20 szoros ellenség sem verheti ki őket onnan.”¹²³

Az idézetből látható, hogy Péchy szerint az oranjei búrok, részben a demoralizálódásnak, részben pedig az angolbarátságnak köszönhetően folyamatosan adták fel a harcot.¹²⁴ Ez rendkívül rossz hatással volt mind az ő, mind pedig társai harci moráljára. Az ebben az időszakban írott levelei a csatlódottság érzését árasztják magukból.

A dalmanuthai csata és a gerillaháború

1900 júniusára a búrok taktikát váltottak, és Péchy Tibor arról ír, hogy megkezdődött a gerillaháború. Emellett a felperzselt föld taktikáját is bevetették. A visszavonuló parasztok a legelőket felégették, és mindent, amit csak tudtak, magukkal vittek, hogy ha az angolok a területükre lépnek, semmi olyat ne találjanak, amit hasznosítani tudnának. Bár az oranjei búrok sok állást feladtak, de Wet tábornoknak sikerült Oranje területén elvágnia az angol utánpótlásvonalakat. Lord Roberts kért 5 nap fegyverszünetet, hogy legalább az élelmezést oldják meg, de a búrok ezt megtagadták. Így Péchy szerint az angol katonákra most a nélkülözés vár.¹²⁵

¹²³ Péchy Tibor levele, kelt Machadodorp, 1900. 06. 26., kézirat.

¹²⁴ Az oranjei búroknak ilyen jellemzésével eddig még sehol sem találkoztam.

¹²⁵ Péchy Tibor levele, kelt Machadodorp, 1900. 06. 26., kézirat.

A helyzet a következő hónapokban sem javult. Péchyéknek egészen Dalmanutháig kellett visszavonulniuk. Ebben az időszakban már koránt sem olyan bizakodó, mint még pár hónappal ezelőtt, amikor biztosra vette, hogy a búrok nyernek végül. Most már úgy vélekedik, hogy biztosan nem lehet megmondani, hogy ki fog nyerni. Úgy gondolja, hogy a harcok el fognak húzódni, mint az ebben az időben, a Fülöp-szigeteken zajló harc. A cél pedig az angol katonák teljes demoralizálása, és elérni, hogy az angol parlament és a közvélemény beleunjon ebbe a háborúba.¹²⁶

A visszavonulás sem volt veszélytelen. 1900. június 23-án Péchy egy 7 emberből álló járőr parancsnokaként elindult, hogy felderítsen egy magaslatot nem messze Dalmanuthától.¹²⁷ Péchy és a katonái kúszva értek fel egy lapos hegy tetejére, majd észrevették maguk előtt az angolokat 4 ágyúval, kb. 500 lépésnyire. Mihelyt az angolok is észrevették őket, hatalmas tüzet zúdítottak rájuk. A helyzet majdhogya nem reménytelenné vált a számukra, mivel a hangyabolyokon kívül semmilyen fedezék nem volt a terepen. Óvatossá kellett bolytól-bolyig futniuk vissza addig, míg a kövek nem nyújtottak fedezéket nekik.¹²⁸ Ez a járőrözés volt Péchy Tibor dél-afrikai katonai pályafutásának legveszélyesebb momentuma.

A Dalmanuthánál vívott ütközetnek azonban ezzel korántsem volt vége. Az angolok ugyanis támadásba lendültek, és június 27-én egészen közel, 80 méterre megközelítették a burgherek állásait. 4 napig tartották ezt a vonalat 3000-en, 70 000 angol ellen. A negyedik napon az angolok áttörték a vonalat Péchyék és a johannesburgi rendőrség (ZARP) csapatai között. Ami ezután következett, maga lehetett a pokol. Közel három órán keresztül, 11 és délután fél három között kellett egyedül tartaniuk az állásaikat. Péchy szerint 150-en voltak 10 000 angol katonával szemben. A britek folyamatosan bombázták őket. 42 ágyú ontotta rájuk a tüzet három és fél órán keresztül. Az erős robbanások miatt még este is csak alig hallottak valamit.¹²⁹ Azt hiszem, a következő idézet jól mutatja, hogy mit érzett Péchy a csata során:

„Sok ütközetben voltam már eddig, de oly furcsa érzésem még soha nem volt, az elhagyatottság érzése, abban a borzasztó ágyútűzben tökéletesen csak a puskámra utalva és puskatöltény sem volt több átlag 60–80 dbnál emberenként.”¹³⁰

¹²⁶ Péchy Tibor levele, kelt Komati-Poort, 1900. 09. 22., kézirat.

¹²⁷ Az alábbi esetet Simon Vilmos is megörökítette könyvében, Boer szabadságharcz, 1901, Budapest, 125–126. old.

¹²⁸ Péchy Tibor levele, kelt Dalmanutha, 1900. 08. 06., kézirat.

¹²⁹ Péchy Tibor levele, kelt Komati-Poort, 1900. 09. 22., kézirat.

¹³⁰ Péchy Tibor levele, kelt Komati-Poort, 1900. 09. 22., kézirat.

A csata után elindultak újra északabbra, de mivel az angolok bevették Leydenburgot, ezért inkább kelet felé, a portugál határ melletti utolsó nagyobb búr településre, Komati-Poort felé tartottak. Nagy problémát okozott a vízhiány, ráadásul a lova is elpusztult Péchynek, így gyalog kellett vonulnia. A ruhái lerongyolódtak, ezért egy zsákmányolt khaki színű angol egyenruhát vett fel.¹³¹

Ezt az állapotot már nem mindenki bírta sokáig, és szeptemberben, kb. 400 külföldi önkéntes és velük búr katonák is, megegyeztek abban, hogy a helyzet most már tarthatatlan. Úgy határoztak, hogy átkelnek a portugál (Mocambique) határon, és a portugálok előtt teszik le a fegyvert.¹³² Közöttük volt Péchy Tibor, Luzsénszky Félix és számos magyar is. A döntés meghozatalában a morális okok mellett az is fontos szerepet játszott, hogy az angolok a búr hadifoglyokkal nem bántak jól, sőt, egy részüket, közöttük például Cronje tábornokot és családját, Szent Ilona szigetére deportálták.¹³³

Lorenzo-Marquez kikötőjéből a transvaali kormány pénzén utazhattak haza, a német „Styria” hajó fedélzetén. Ekkor már igen erős volt a honvagy hősünkben. A hajó 1900. november 1-én futott be Trieszt kikötőjébe.¹³⁴

Ezzel véget ért Péchy Tibor számára a búr háborúban katonaként töltött 9 hónap, és a Dél-Afrikában töltött 4 év. Hazatérését követően soha többé nem ment vissza az afrikai kontinensre.

Lezárás

Összegezően megállapíthatjuk tehát, hogy Péchy Tibor írásaiban sok értelmes adatot közöl a búr háborúval kapcsolatban. Mind leveleiből, mind előadásának kézírataiból nemcsak a harctéri eseményekről, de a tábori életről, valamint a háború hátországra gyakorolt hatásairól is számos „történelmi tényre” derül fény.

E tényeknek a felvillantása mellett, az általam összegyűjtött források alapján igyekeztem bemutatni azt is, miként látta és élte meg Péchy Tibor a végzetes háborúba torkolló búr–brit konfliktust. A kutatásnak azonban ez korántsem jelenti a lezárását. Ahhoz ugyanis, hogy átfogó képet kapjunk az idén 110 éve kirobbant búr háború és a magyarság kapcsolatáról, még számos lépést kell(ene) megtenni. Véleményem szerint időszerű lenne tisztázni

¹³¹ Uo.

¹³² Péchy Tibor levele, kelt a „Styria” hajó fedélzetén, 1900. 10. 30., kézirat.

¹³³ A boer nők viszontagságai, in: *Világkrónika* XXV. évf., 42. sz., 1901, Budapest, 335. old.

¹³⁴ Péchy Tibor levele, kelt a „Styria” hajó fedélzetén, 1900. 10. 30., kézirat.

a Dél-Afrikában harcoló magyarok névsorát, majd hasonlóan, mint Péchy Tibor esetében, felkutatni a hozzájuk kapcsolódó forrásokat, emlékeket, hogy ezeket elemezve végül összehasonlítsuk egymással a különböző tollakból született leírásokat.

A búr háború a korszak magyar felfogása szerint a búr nép szabadságharca volt az angol elnyomás és önkény ellen. Gyakran állították párhuzamba az 1848–1849-es magyar forradalommal és szabadságharcával.¹³⁵ A búr háború alatt számos magyar embernek, közöttük Péchy Tibornak is éppen ez jelentett motivációs tényezőt abban tekintetben, hogy részt vegyen a konfliktusban, és hogy fegyvert ragadjon a búrok védelmében. Kutatómunkámmal ezeknek az embereknek és főként Péchy Tibornak az emlékezetét is ápolni kívántam.

Dolgozatomat egy Péchy Tibortól származó idézettel zárom. E pár sorban véleményem szerint összegződik az, hogy a magyarság, közöttük Péchy Tibor is, miképpen érzett a dél-afrikai eseményekkel kapcsolatban:

„Szegény „Boer nemzet,” amely iránt kivált mi magyarok oly rokonszenvvel lelkesedtünk, és jelenlegi balsorsában őszintén osztozunk, amely nemzet minden pártfogás, segédelem nélkül, csupán önmagára utalva, hazaszeretetét, lelkesedését önmagából merítve, vérért, vagyonát áldozta, hogy hazáját, önállóságát, házi tűzhelyét az idegen kapzsi és önző hatalmi befolyás ellen megvédje, fenntartsa, ma már a túlnyomó erő és pénz Ő felsége hatalma folytán, annyi fényes, bámulatragadó győzelem daczára is, ott végződik az örökké éhes britt oroszlán karmai között.”¹³⁶

Felhasznált irodalom

FREMONT-BARNES, Gregory

2003 *The Boer war 1899–1900* (Essential Histories 52.), Oxford, Osprey Publishing.

GERGELY Jenő

1999 *A pápaság története*, Budapest, Kossuth Kiadó.

GYÁNI Gábor

2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*, Budapest, Napvilág Kiadó.

¹³⁵ Krüger a magyarokról, in: *Világkrónika* XXV. évf., 22. sz., 1901, Budapest, 172. old.

¹³⁶ Péchy, 1904, 1. old.

- HOLMES, Richard
2001 *The Oxford Companion to Military History*, Oxford, Oxford University Press.
- KNIGHT, Ian
2004 *Boer Commando 1876–1902* (Warior 86.), Oxford, Osprey Publishing.
- MARSHALL, P. J.
2001 *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*, Cambridge, Cambridge University Press.
- PAKENHAM, Thomas
1980 *The boer war*, London, Weidenfeld-Nicolson.
- PETTKÓ Béla
1905 *Magyar Nemzeti Zsebkönyv 2. Nemes Családok I.*, Budapest, Magyar Heraldikai és Genalogiai Társaság.
- ROLAND, Olivier – SANDERSON, G. N.
1997 *The Cambridge history of Africa*, Vol. VI., Cambridge, Cambridge University Press.
- SCHMIDL, Erwin A.
1980 *Österreich im Burenkrieg*, Diss., Wien, Universität Wien.
- SÍK Endre
1964 *Fekete Afrika története*, I. köt., Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SZABÓ Kristóf
2005 *Magyar önkéntesek a búr háborúban*, www.netlabor.hu/roncskutatas.
- UJVÁRY Zoltán
1992 *Mátészalka története*, Debrecen, Ethnica Kiadó.

Források

NYOMTATÁSBAN MEGJELENT FORRÁSOK

- ANON (V. B.)
+1900 A boer háború magyar bajnokai, *Vasárnapi Újság*, 47. évf., 46. sz., november 18, 764–765. old.
- ANON
1901 Krüger a magyarokról, *Világkrónika*, 25. évf., 22. szám.
- BULYOVSKY Károly
1901 *Boer–angol tűzben*, Budapest, Atheneum Rt. Könyvnyomdája.
- KUMLIK Emil
+1899 Egy magyar tanító levele Dél-Afrikában, *Vasárnapi Újság*, 46. évf., 53. szám, december 31, 883–886. old.
- PÉCHY Tibor
1900 Tábori élet a boeroknál, *Világkrónika*, 25. évf., 10. szám.
- SIMON Vilmos
1901 *A búr szabadságharc*, Budapest, Belvárosi Könyvnyomda.

KÉZIRATOS FORRÁSOK

Előadások kéziratai:

PÉCHY Tibor

1902 Előadás. Debrecen. Felhasznált oldalak: 1–4., 6–9.

1903 Boer-földről. Szatmárnémeti: Kölcsey Egylet. Felhasznált oldalak: 4., 6., 12., 19–21., 27–30., 32–38.

Levelek:

PÉCHY Tibor

1899.10.01. Modderfontein

1899.09.16. Modderfontein

1899.11.13. Modderfontein

1899.12.10. Johannesburg

1899.12.24. Johannesburg

1900.01.08. Johannesburg

1900.01.19. Út közben Oranje Szabad Államon keresztül Colesbergbe, a fronthoz

1900.01.29. Hovfollager, Colesberg

1900.02.09. Hoofdlager, Colesberg

1900.02.18. Hoofdlager Colesberg

1900.03.27. Grobler tábornok táborában, 4 órányira Nimburtól, Oranje Szabad Állam

1900.04.20. Pretoria

1900.06.26. Machadodorp

1900.08.06. Tábor nyugatra Dalmanuthától

1900.09.22. Komatipoort

1900.10.30. A „Styria” hajó fedélzetén

SPICK Nándor

1900.11.06 Budapest

Interjú Péchy Györggyel I.

(Hangfelvétel átírása – Átírást készítette: Szabó Gábor)

Az átírás dátuma: 2008.11.21.

A hangfelvétel hossza: 01:35:06

A hangfelvétel helyszíne és időpontja: Budapest, Bajnóczy út 7. 2008.10.01. 10:30–12:05

A hangfelvétel címe: Interjú Péchy Györggyel

A hangfelvétel szereplőjének neve: Péchy György

A hangfelvétel szereplőjének születési ideje: 1944

A hangfelvétel szereplőjének lakcíme: Budapest, Bajnóczy út 7.

A hangfelvétel szereplőjének foglalkozása: nyugdíjas

A hangfelvétel szereplőjének vallása: református

A hangfelvétel szereplőjének anyanyelve: magyar

A hangfelvétel készítőjének neve: Szabó Gábor

Az átírás szövege:

K: Van-e valamilyen kapcsolata a családnak Szabó Kristóffal, aki a cikkében említette a nagyapját?

V: Nem. Nincsen. Én olvastam ezt a cikket, a roncskutatók honlapján és akkor fel is buzdultam, hogy megírom neki, hogy az a feltételezés mi szerint a pápa is a rokonunk, ez nem állja meg a helyét. Bár ennek vannak hagyományai, ő nem tudom, hogy honnan vette, de tény az, hogy már találkoztam ezzel a dologgal, valahol, de akkor jót nevettünk rajta, de nem törődtünk vele, csak amikor nála találkoztam ezzel. Aztán meg is néztem ezt a Pecci nevű pápát, ugye egyáltalán nem felel meg a mi családunknak. Úgy hogy biztos, hogy nem. Voltak papok a családunkban, többek között, ez a Péchy János, akinek a nevében van ez az összejövétel. Ő egy utód nélkül elhalt püspök volt, aki a vagyonát arra áldozta, hogy egy alapítványt tett a család javára, a család férfi tagjainak számára, akiket a továbbtanulásban segített. Sajnos ezt a folyamatot a második világháború megakadályozta, mivel a Csehszlovák állam a családunk vagyonát elkobozta. Péchyújfalun, az eredet helye is ide volt bejegyezve és elkobozta az alapítványt és az összes pénzét. Én még találkoztam olyan emberrel, aki ennek az alapítványnak a segítségével végezte el a budapesti egyetemet és szerzett diplomát magának, de ez még az első háború után, amikor a Csehszlovák állam megalakult, a húszas években. Na de azt akartam mondani, hogy ez a János volt az aki, szorgalmazta, hogy a család tagjai tartsák a kapcsolatot. Ez most pillanatnyilag olyan 15 fő körül van akik, az egyik rokonnál, minden május 16-án összejövünk. Na hát ez van a családdal tulajdonképpen.

K: Családon belül beszélgettek a nagyapja dél-afrikai életéről?

V: Az apám meg a bátyja, ők igen egymás között, aztán néha nekem is mondtak dolgokat, de akkoriban én már nem laktam otthon, mert akkoriban én már önálló életet éltem. Amikor felmentem hozzájuk, akkor beszéltünk erről. A szocializmus alatt nem szívesen beszéltek erről. Onnan tudom például, hogy senki nem tudja megbízhatóan, csak feltételezések vannak, hogy ugyan miért szerelt le a honvédségtől és miért ment ki Dél-Afrikába. Azt gyanítják a rossz nyelvek, hogy nő ügyek voltak benne és emiatt kényszerült arra, hogy otthagyja a hadsereget és leszereljen és 95-ben ment ki Dél-Afrikába. A kint tartózkodása alatt viszonylag elég sok levelet írt, érdekes módon csak az anyjának, de mindig mindenkit üdvözlöl, mindenkinek jót kíván, de csak az anyjának írt és övele levelezett. Köztük egy elég erős kapcsolat lehetett, ilyen szempontból. Lehet, hogy ez a nőügy az apjával való viszonyát is egy kicsit, hogy mondjam feszültté tette. Én nem

nagyon foglalkozom ezzel, csak, hogy mondtad, hogy jössz, így átolvastam a 1900-as és 1899-es évfolyamot, és ott az elején tesz az anyjának ilyen megjegyzéseket, hogy ezt meg azt üdvözl, szóval ott lehetett valami. A másik dolog, meg ami a Bulyovszkyval kapcsolatban, az azért érdekes, mert a Bulyovszky, az a dédanyámmal tartotta a kapcsolatot, ha nem is sűrűn, de néha leveleztek.

K: Dél-Afrikából?

V: Igen, mert valami levéltöredékem maradt is erről. Na de nézzük a leveleket. Elég sokat írt, néha vaktában is. Hát igen, akkor még nem volt telefon. Annak ellenére, gyorsan mentek a levelek, ráadásul csak úgy volt címezve, hogy Európa.

K: Ezekkel a dokumentumokkal foglalkozott már valaki?

V: Nem, még nem.

K: Látom, hogy nem mindig tintával írta a nagyapja a leveleket, hanem grafitfittal?

V: A lehetőségeknek megfelelően, de ez nem hiszem, hogy grafit, hanem ólomceruza. Tudniillik, én emlékszem, hogy láttam az apámnál, egy ilyen pici kis zsebfüzetecskét, és abban benne volt egy ilyen kis ólomceruza, amit nem kell hegyezni. És hogy az a nagyapámé volt. Nem tudom, hogy az hová tűnt. Bulyovszkyról is van itt kép, ahol a szabadcsapatával van és rá van írva, Ujhelyi Emmának dél-afrikai harcok emlékére. Ezt Bulyovszky írta személyesen.

K: A honlapon olvastam, hogy a nagyapja Nyírbélteken született.

V: Igen, azt hiszem, de ezt így most pontosan nem tudom megmondani.

K: A Világkrónikában található cikk szerint, Debrecenben élt. Erről tud valamit?

V: Igen, Debrecenben élt és rengeteg levelet, oda is címezett. Ezeknek a leveleknek, a cím helye az Debrecen volt, mert valószínűleg ott élhetett a család.

K: A katonatiszti pálya mennyire számított hagyományosnak a Péchy családban?

V: Gyakorlatilag minden nemzedékben volt katona. Az 1848-1849-es szabadságharc kapitányai és egyebei között öten voltak, és az ellen oldalon is voltak, ezt elmondom.

K: Ki gyűjthette össze ezt az anyagot?

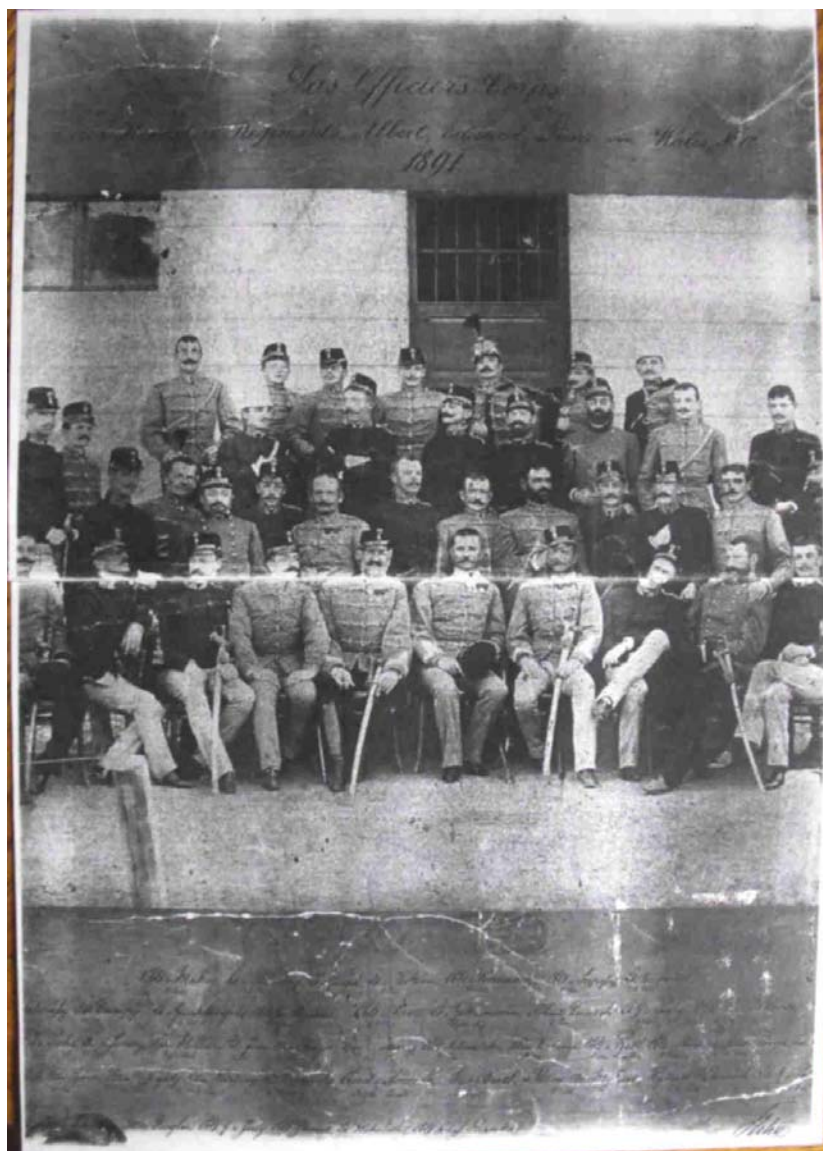
V: Az apám és a nagybátyám, Tasziló.

1. Péchy Tibor a katonaiskolás időkből

2. Péchy Tibor, a K.u.K. hadseregbeli huszár

3. A 12. huszár ezred tisztikarával

4. Péchy Tibor, búr vendégségben Modderfonteinben

5. Péchy Tibor, mint búr harcos, de a kép a keltezésből következtetve, valószínűleg már Magyarországon, műteremben készült

6. Péchy Tibor külföldi önkéntesek körében

A képen szereplő személyek balról, jobbra: Péchy Tibor, mellette ülve Camillo Ricchiardi olasz százados, mellette ül Anton von Goldegg, az osztrák–magyar alakulat parancsnoka, jobb szélén pedig Simon Vilmos hadnagy

**6. Bulyovszky Károly portréja,
amit Péchy Tibor későbbi feleségének, Ujhelyi Emmának küldött**

7. Bulyovszky Károly egysége

8. Bulyovszky Károly és bajtársai

**9. Péchy Tibor Dél-Afrikát is megjárt zsebórája,
amelyen a Péchy család címere is látható**

10. Péchy György, Péchy Tibor unokája

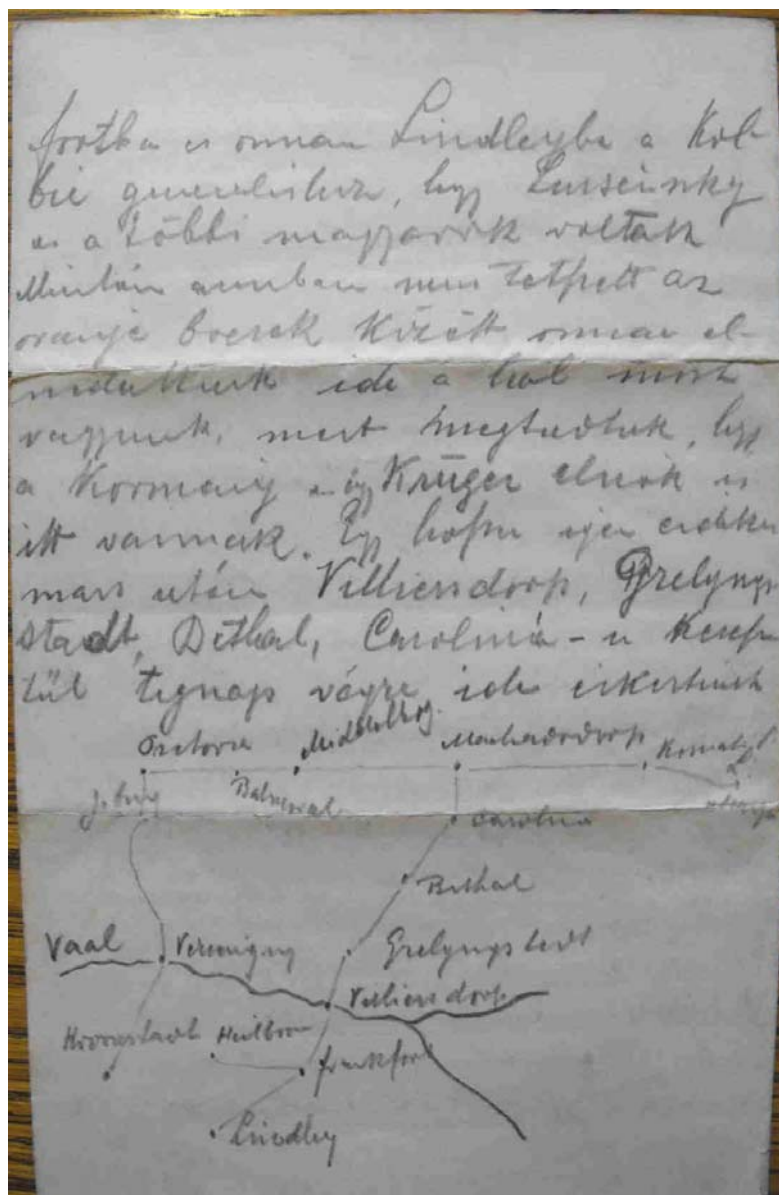
Képek a forrásokról

Johannesburg. 1899. ¹⁰
P. O. B. 3612

Kedves jó Anyám!

Mint levelem keltetéséből látható, nem vagyok többé a dynamitgyárban. Ottan a háború miatt alig dolgoznak valamit is ez okból is mert igen az elviselhetetlen vízforgók is egy néhány comf ember miatt az utolsó időben egy pár önkéntesem volt tehát elcsúszott. De én egy szűk pót sem bánom, mert itt nem vitem volna semmire se. Alig hogy bejöttem Johannesburgba a mult hó végén minjárt találtem egy kis állást nagyon a kormánynál havi £ 15. ... Stg. fizetéssel. De nem sok ugyan, de meg tudom belőle élni is egyelőre ez a fő. Állanom és második könyvivő a

11. Péchy Tibor 1899. 12. 10-én, Johannesburgban kelt levele

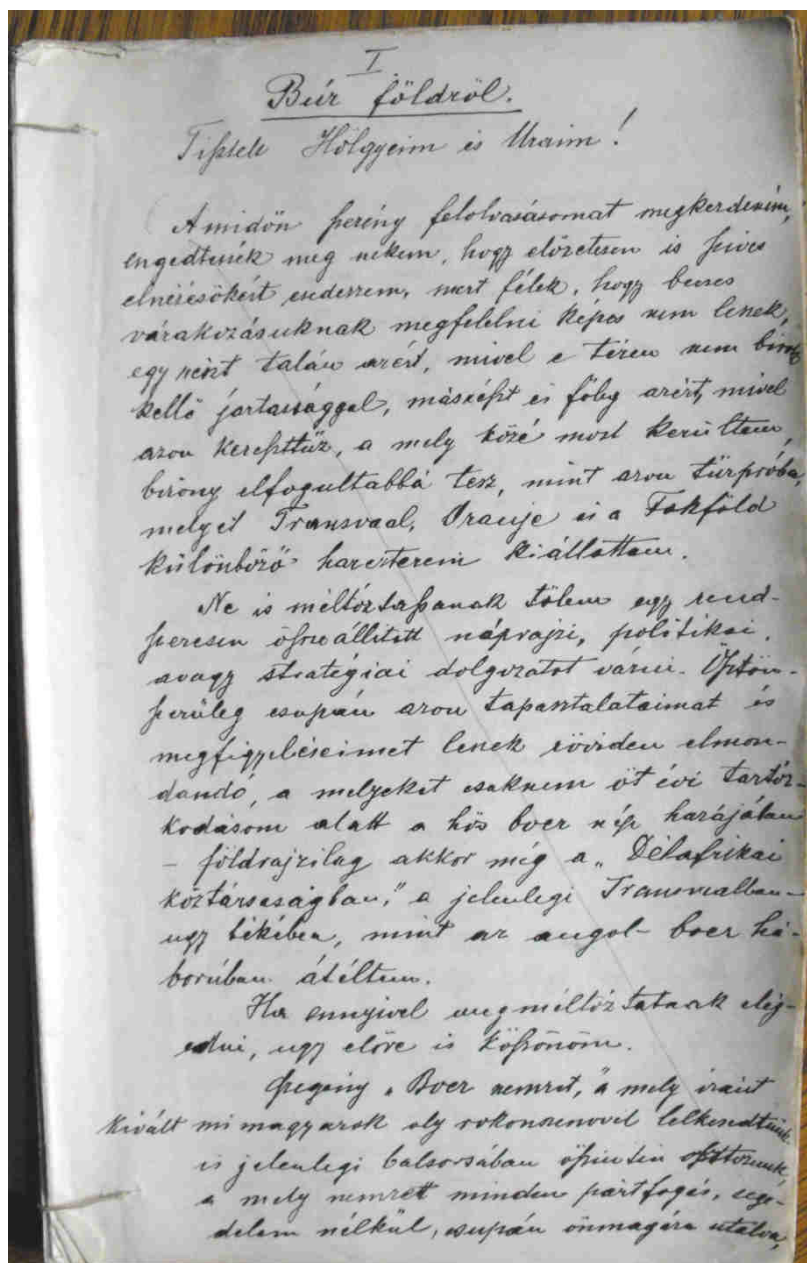
12. Péchy Tibornak a visszavonulás alatt készült levele,
egy térképvázlattal a főbb állomásokkal

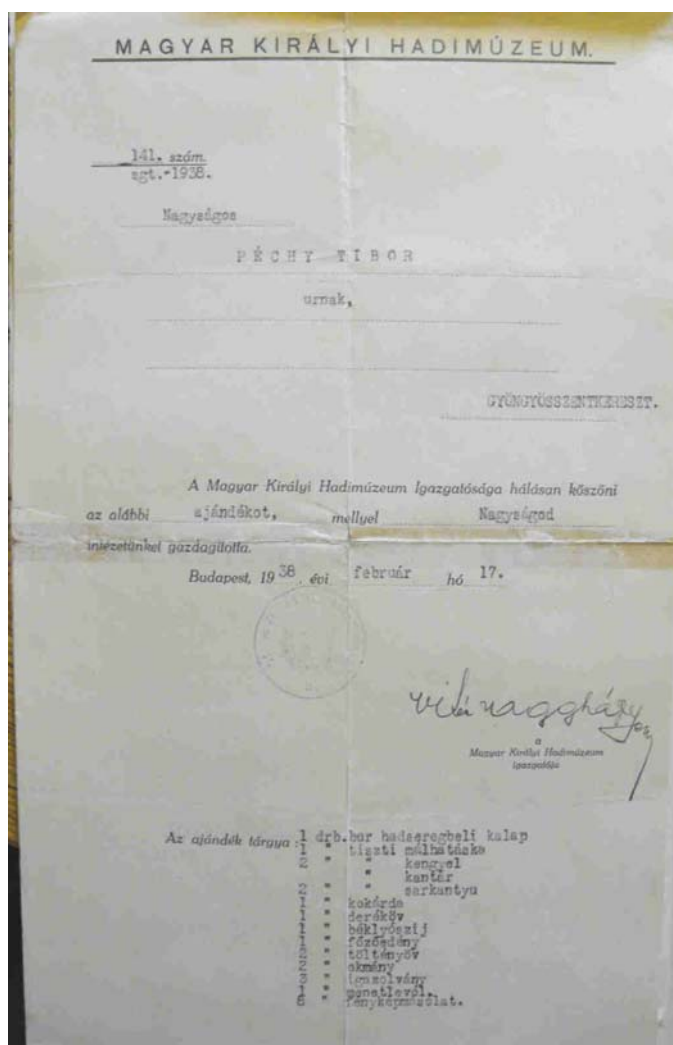
13. Magyarországról küldött levél,
amely a natali angol cenzúra miatt nem jutott el Péchy Tiborhoz

Törtélt, holgyem a Wrain!
 Több kéz encendéjeit, hogy a del afrikai kis bon-
 nemet kárhoz a jahanasaga megadcsóro kény telai
 volt fegyveres nyitni is rembe szállt a vilag
 egyit legnagyobb hatalmával. a brit országnal
 Or idó klor a háboru váltóis síkerrel. amefor asenhan
 leginkább a bon fegyveres dícsőreig híradat
 meg egyo dalt is ^{meg} meg sem lehet mondani
 mikor fog nyelget émi. Orvítamkor az eldunam
 ni hian az utolsó el fogalt bon hirt is halálra
 itélte. vagy pedig mikor a mindenható ^{cipe} népe is
 megadcsó a kis kő nemretek, hogy az emberi
 jogit legnagyobb látkalt diporogát a felfutal
 kósdalt, búcsó kúfálékri Angliás, hi verte
 Del afrikai hírtelát.
 De ^{nam} terít a háborut ararér in ^{most} most jótani
 hirt az upagab annyis, a mennyis az angl
^{censura} ~~cenura~~ meg enged megis kőzálut e felit.
 Sem oro a hegyo volit a háboru vires
 Orhis kőgellen enceméjeimre leiravar.
 El tehát erred a képerdel, megfor
 Transvaalra gaudulva in kény telai is
 feltámlatni lelki jennin elit is foradul
 junn karatságasákhathoz. melyer elfeled
 keltet legalább rovid időre is vetinés
 a háboru remessége.
 1896 óta sorak foglalkoznak Transvaal
 lat minden felé is annyis írtat róla, hogy
~~gus~~ neher dolog meg válsástan a
 semat, a mint beszelni érdemest
 lenne

14. Péchy Tibor 1901-es előadásának kézirata

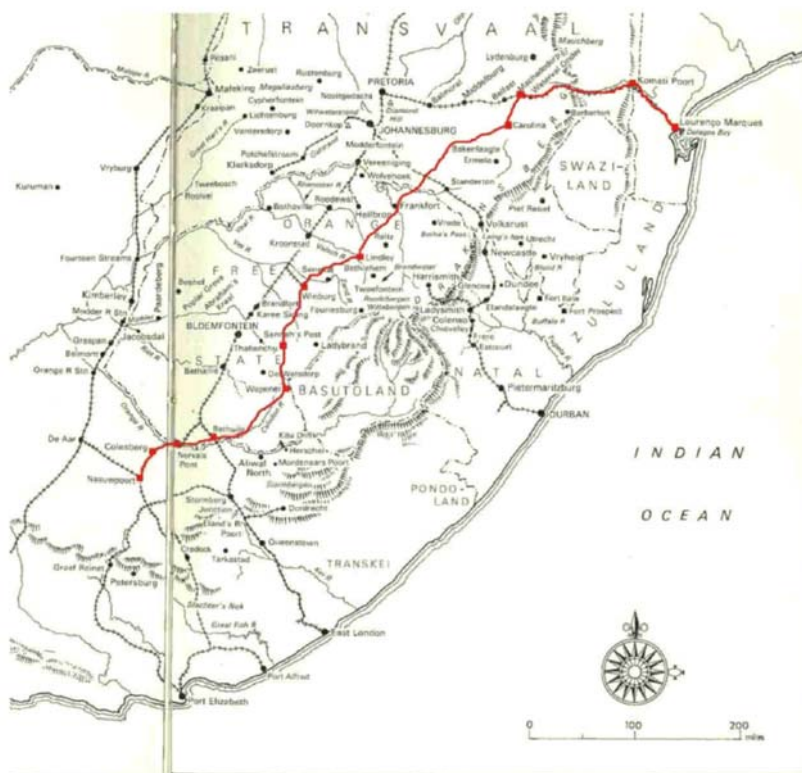

15. kép: Péchy Tibor 1904-es előadásának kézirata

16. A Magyar Királyi Hadimúzeum köszönőlevele, amely tartalmazza az adományozott tárgyak listáját

A közölt fényképek, levelek és egyéb dokumentumok, a zseborával egyetemben, Péchy György tulajdonát képezik.

**1. térkép: Péchy Tibor egységének visszavonulási útvonala és főbb állomásai
Naauwpoort-tól Lorenzo-Marquez-ig
1900. március–1900. szeptember**

(A térkép forrása: Thomas Pakenham, *The boer war*, 1980, London, 6–7. old)